Jc
6499

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-343167-p0002-9

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-343167-p0003-4

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-343167-p0004-0

DE LI-

BERO ARBITRIO

διατριβή, siue collatio, D.

ERAS. ROT.

Primum legito, deinde iudicato.

Coloniæ apud Heronem Alopecium, Anno.
M. D. XXIIII. *Mense Septembri.*

IN NOMINE IESV.

DE LIBERO ARBITRIO

διατριβὴ, *siue* Collatio, *per* Desiderium Erasmum Roterodamum.

NTER *difficultates, quæ non paucæ ocurrunt in diuinis literis, uix ullus* Labyrinthus *inexplicabilior,* q̃ *de libero arbitrio.* Nam *hæc materia iam olim philosophorum, deinde theologorum etiam, tum ueterum, tum recentium ingenia mirum in modum exercuit: sed maiore, siaut opinor, negocio quam fructu.* Nuper *autem renouata est per* Carolstadium & Eccium, *sed moderatiore cõflictatione: mox autem uehementius exagitata per* Martinum Lutherum, *alius extat de libero arbitrio assertio.* Cui *tametsi iam non ab uno responsum est, tamen quando ita uisum est amicis, experiar & ipse, num ex nostra quoq; conflictatiuncula ueritas reddi possit dilucidior. Hic scio quosdam protinus obturatis auribus reclamaturos,* ἄνω ποταμῶν, Erasmus *audet cum* Luthero *congredi, hoc est, cum elephanto muscas? Ad quos placandos, si tantillum silentij licebit impetrare, nihil aliud præfabor in præsentia, quã id quod res est, me nunq̃ iuraße in uerba* Lutheri. *Proinde nemini uideri debebat im-*

bat indignũ, siubi palam dissentirem ab illo, nimirum, ut nihil aliud, homo ab homine, tantum abest, ut nefas sit de illius aliquo dogmate ambigere, multo minus, si quis ueritatis eliciendæ studio, moderata disputatione cum illo congrediatur. Certe Lutherum ipsum non arbitror indigne laturũ, siubi quis ab ipso dissentiat, quum ipse sibi permittat, non solum ab omnium ecclesiæ doctorum, uerumetiam ab omnium gymnasiorum, conciliorum, Pontificum decretis appellare: quod quum ipse palam & ingenue profiteatur, mihi non debet apud illius amicos esse fraudi, si repeto. Proinde ne quis hanc pugnam interpretetur, qualis solet esse inter cõmissos gladiatores, cum unico illius dogmate conflictabor, non in aliud, nisi ut, si fieri queat, hac collisione scripturarum & argumentorum fiat euidentior ueritas, cuius indagatio semper fuit honestissima studiosis. Res sine conuicijs agetur, siue quia sic magis decet Christianos, siue quia sic certius inuenitur ueritas, quæ sæpenumero nimium altercando amittitur. Equidem non ignorabam, quam non essem ad hanc appositus palæstram: certe uix alius quisquam minus exercitatus, ut qui semper arcano quodam naturæ sensu abhorruerim a pugnis: eoq; semper habui prius in liberioribus Musarum campis ludere, quam ferro cominus cõgredi. Et adeo non delector assertionibus, ut facile in Scepticorum sententiam pedibus discessurus sim, ubicunque per diuinarum scripturarũ inuiolabilem autoritatem,

& eccleſiæ decreta liceat, quibus meum ſenſum ubiq; libens ſubmitto, ſiue aßequor quod præſcribit, ſiue nõ aßequor. Atq; hoc ingenium mihi malo, quam quo uideo quoſdam eße præditos, ut impotenter addicti ſententiæ, nihil ferant, quod ab ea diſcrepet: ſed quicquid legunt in ſcripturis, detorquent ad aßertionem opinionis, ai ſe ſemel manciparunt, ſiauti iuuenes qui puellam amant immoderatius, quoaunque ſe uertunt, imaginantur ſe uidere quod amant. Imo, ut, quod eſt ſimilius, conferam, quemadmodum inter eos inter quos incruduit pugna, quicquid forte ad manum eſt, ſiue cantarus ſit, ſiue diſcus, in telum uertitur. Apud ſic affectos, quod obſecro poteſt eſſe ſyncerum iudicium? aut quis ex huiuſmodi diſputationibus fructus, niſi ut uterque ab altero conſputus diſcedat? Semper autem erunt

2. Petri. 3. *quamplurimi tales, quales deſcribit Petrus apoſtolus, indocti & inſtabiles, qui deprauant ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem. Itaq; quod ad ſenſum meum attinet, fateor de libero arbitrio multa uariaq; tradi a ueteribus, de quibus nondum habeo certam perſuaſionem, niſi quod arbitror eße aliquam liberi arbitrij uim. Legi quidem Martini Lutheri aßertionem, & integer legi, niſi quod illic fauorem quendam in illum mihi ſumpſi, non aliter q̃ cognitor fauere ſolet grauatorco. Et quanq̃ ille rẽ omnibus præſidijs magnoq; ſpiritu uerſat agitq;, mihi tamen, ut ingenue fatear, nondum perſuaſit. Quod ſi quis uel ingenij traditati, uel*

tard.

impe-

imperitiæ uelit aſcribere, cum hoc non contendã, modo tardioribus etiam permittant, uel diſcendi gratia, congredi cum his quibus dei donum uberius contigit: præſertim cum Lutherus minimũ tribuat eruditioni, plurimum ſpiritui, qui nonnunquam inſtillat quædam humilioribus, quæ σοφοῖς illis negat. Hæc ad illos, qui fortiter clamant, Luthero plus eſſe eruditionis in minimo digitulo, quã Eraſmo in toto corpore, quod ego ſane nunc nõ refellam. Ab iſtis quamlibet iniquis, tamen illud, opinor, impetrabo, ut ſi per me conceditur in hac diſputatione Luthero, ne quo pacto grauetur præiudicio doctorũ, conciliorũ, Academiarũ, Pontificũ & Cæſaris, ne meam cauſam deteriorẽ faciat quorundam in iudicãdo temeritas. Etiam ſi uiſus ſum mihi, quod illic Lutherus tractat, percepiſſe: attamen fieri poteſt, ut me mea fallat opinio: eoq; diſputatorẽ agam, non iudicem: inquiſitorẽ, non dogmatiſten, paratus a quocũq; diſcere, ſi quid adferatur rectius aut cõpertius. Quãquam illud libenter perſuaſerim mediocribus ingenijs, in huius generis quæſtionibus nõ adeo pertinaciter contendere, quæ citius lædãt Chriſtianã cõcordiã, quã adiuuẽt pietatẽ. Sũt enim in diuinis literis adyta quædã, in quæ deus noluit nos altius penetrare, & ſi penetrare conemur, quo fuerimus altius ingreſſi, hoc magis ac magis caligamus, quo uel ſic agnoſceremus & diuinæ ſapientiæ maieſtatem imperueſtigabilẽ, & humanæ mẽtis imbecillitatem. Quemadmodũ de ſpeu quodam Coricio

10.

narrat Pomponius Mela, qui primum iucunda quadã amœnitate allectat ac ducit ad ſe, donec altius atq; altius ingreſſos tandem horror quidam ac maieſtas numinis illic inhabitantis ſubmoueat. Huc igitur ubi uentum erit, mea ſententia conſultius ac religioſius etiam fuerit, clamare cum Paulo: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, et imperueſtigabiles uiæ eius. Et cum Eſaia: Quis audiuit ſpiritum domini, aut quis conſiliarius eius fuit: quã definire quod humanæ mentis excedit modum. Multa ſeruantur ei tempori, quum iam non uidebimus per ſpeculum & in ænigmate, ſed reuelata facie domini, gloriam contemplabimur. Ergo meo quidem iudicio, quod ad liberum arbitrium attinet, quæ didicimus e ſacris literis, ſi in uia pietatis ſumus, ut alacriter proficiamus ad meliora, relictorum obliti: ſi peccatis inuoluti, ut totis uiribus enitamur, adeamus remedium pœnitentiæ, ac domini miſericordiam modis omnibus ambiamus, ſine qua nec uoluntas humana eſt efficax, nec conatus: & ſi quid mali eſt, nobis imputemus: ſi quid boni, totum aſſcribamus diuinæ benignitati, cui debemus & hoc ipſum quod ſumus: cæterum quicquid nobis accidit in hac uita ſiue lætum, ſiue triſte, ad noſtram ſalutem ab illo credamus immitti, nec ulli poſſe fieri iniuriam a deo natura iuſto, etiam ſi qua nobis uidentur accidere indignis. Nemini deſperandum eſſe ueniam a deo natura clementiſſimo. Hæc, inquam, tene-

Roma. 11.

Eſaiæ 40.

re, mea

re, meo iudicio, satis erat ad Christianam pietatem, nec erat irreligiosa curiositate irrumpendum ad illa re= trusa, ne dicam superuacanea: An deus cõtingenter præ sciat aliquid: Vtrum nostra uoluntas aliquid agat in his quæ pertinent ad æternam salutem. An tantum patia= tur ab agẽte gratia. An ꝙcquid facimus, siue boni, siue mali, mera necessitate faciamus, uel patiamur potius. Sunt quædam quæ deus omnino uoluit nobis esse igno= ta, sicut diem mortis, & diem extremi iudicij. Non est uestrum nosse tempora uel momenta, quæ pater posuit in sua potestate, Actorum 1. & Marci 13. De die au= tem illa uel hora nemo scit, neq; angeli in cœlo, neque filius, nisi pater. Quædam nos uoluit scrutari, sic ut ipsum in mystico silentio ueneremur. Proinde multa sunt loca in diuinis uoluminibus, in quibus quum mul= ti diuinarint, nullus tamen ambiguitatem plane rese= cuit: uelut de distinctione personarum: de conglutina= tione naturæ diuinæ & humanæ in Christo: de peccato nunquam remittẽdo. Quædam uoluit nobis esse notis= sima, quod genus sunt, bene uiuendi præcepta. Videli= cet hic est sermo dei, qui neq; petendus est e sublimi cõ scenso cœlo, neq; e longinquo importandus transmisso mari, sed prope adest in ore nostro, & in corde nostro. Hæc omnibus ediscenda sunt, cætera rectius deo com= mittuntur, & religiosius adorantur incognita, quam disputiuntur imperuestigabilia. Quot examina quæ= stionum uel contentionum potius nobis peperit perso=

10.

Deute. 30.

Ad Ro. 10

narum distinctio, ratio principij, distinctio natiuitatis & processionis? Quas turbas concitauit in orbe digladiatio de Conceptione θεοτόκου Virginis? Quæso, quid hactenus his operosis quæstionibus profectum est, nisi quod magno cõcordiæ dispendio, minus amamus, dum plus satis uolumus sapere? Iam sunt quædam eius generis, ut etiam si uera essent, & sciri possent, nõ expediret tamen ea prostituere promiscuis auribus. Fortasse uerum est, quod solent garrire sophistæ, deum secundum naturam suam non minus esse in antro scarabei, ne quid dicam obscœnius, quod istos tamen non pudet dicere, quã in cœlo: & tamen hoc inutiliter disputaretur apud multitudinem. Et tres esse deos, ut uere dici possit iuxta rationem dialectices: certe apud multitudinem imperitam magno cũ offendiculo diceretur. Si mihi constaret, quod secus habet, hanc confessionem qua nũc utimur, nec fuisse institutam a Christo, nec ab hominibus potuisse institui, & ob hoc non exigendam a quoquam: item non requiri satisfactionem pro commissis: uererer tamen eam opinionem publicare, quod uideam plerosq; mortales mire propensos ad flagitia, quos nunc utcunq; cohibet, aut certe moderatur cõfitẽdi necessitas. Sunt quidam corporum morbi, qui minore malo tolerãtur, quã tollũtur: ueluti si quis in calido sanguine trucidatorum infantũ lauet, ut lepra careat. Ita sunt quidam errores, quos minore pernicie dissimules, quã conuellas. Paulus nouit discrimen inter ea quæ licent,

licent, & ea quæ expediunt. Licet uerum dicere, uerũ 12
non expedit apud quoslibet, nec quouis tempore, nec
quouis modo. Si mihi constaret in synodo quippiam 13
perperam fuisse constitutum aut definitum, liceret qui=
dem uerum profiteri, at non expediret, ne malis præbe=
retur ansa contemnendi patrum autoritatem, etiam in
his quæ pie sancteq; statuissent: mallemq; dicere, sic il=
lis tum pro ratione tomporum probabiliter uisum
fuisse, quod tamen præsens utilitas suadeat abroga=
ri. Fingamus igitur in aliquo sensu uerum esse, quod 10
docuit Vuycleuus, Lutherus asseruit: Quicquid fit a
nobis, non libero arbitrio, sed mera necessitate fieri:
quid inutilius quam hoc paradoxon euulgari mundo?
Rursum finganus esse uerum iuxta sensum aliquem,
quod alicubi scribit Augustinus: Deũ & bona & mala
operari in nobis, & sua bona opera remunerari in no
bis, & sua mala opera punire in nobis. Quantam sene
stram hæc uulgo prodita uox innumeris mortalibus
aperiret ad impietatem? præsertim in tanta mortalium
tarditate, socordia, malicia, & ad omne impietatis ge=
nus irreuocabili pronitate? Quis infirmus sustinebit
perpetuam ac laboriosam pugnam aduersus carnem
suam? Quis malus studebit corrigere uitã suam? Quis
inducere poterit animum, ut deum illum amet ex toto
corde, qui Tartarum fecerit æternis cruciatibus feruẽ
tem, ut illic sua malefacta puneat in miseris, quasi sup
plicijs hominum delectetur? Sic enim interpretabũtur

plerique. Sunt enim ferme mortalium ingenia crassa & carnalia, prona ad incredulitatem, procliuia ad scelera, propensa ad blasphemiam, ut non sit opus oleum addere camino. Itaq; Paulus tanq̃ prudens dispẽsator sermonis diuini, frequenter adhibita in consilium charitate, mauult id sequi, quod expedit proximo, q̃ quod ex sese licet: & habet sapientiam quam loquitur inter perfectos, inter infirmos nihil iudicat se scire, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Habet scriptura sacra linguã suam, semet ad nostrum sensum attẽperans. Illic enim irascitur deus, dolet, indignatur, furit, cõminatur, odit, rursus miseresçit, pœnitet, mutat sententiam: non quod huiusmodi mutationes cadant in naturã dei, sed quod sic loqui cõueniebat infirmitati tarditatiq; nostræ. Eadẽ prudentia decet illos opinor, qui dispensandi sermonis diuini partes susceperunt. Quædã ob hoc ipsum noxia sunt, quod apta non sint, quemadmodum uinũ febricitanti. Proinde tales materias fortassis tractare liuerat in colloquijs eruditorũ, aut etiam in scholis theologicis, quanquam ne hic quidem expedire putarim, ni sobrie fiat, cæterum hoc genus fabulas agere in theatro promiscuæ multitudinis, mihi uidetur non solum inutile, uerum etiam parnicioſum. Malim igitur hoc esse persuasum in huiusmodi Labyrinthis non esse terendam ætatem aut ingenium, quam Lutheri dogmata uel refellere, uel asserere. Hæc uerbosius præfatus meritò uidear, nisi pene magis ad rẽ pertimerent, q̃ ipsa dispu-

disputatio. Iam quando Lutherus non recipit autoritatem ullius scriptoris, quantumuis approbati, sed tantum audit scripturas Canonicas, sanequam libens amplectar hoc laboris compendium. Quum enim tum apud Græcos, tum apud Latinos innumeri sint, qui uel ex professo, uel per occasionem tractant de libero arbitrio, non mediocris negocij fuerit ex omnibus colligere, quid quisq; pro libero arbitrio, aut contra liberũ arbitrium dixerit, & inexplicandis singulorum dictorum sensibus, aut diluendis confirmandisue illorum argumentis, prolixam ac molestam operam sumere, apud Lutherum & huius amicos etiam inanem, præsertim quũ illi non solum inter sese uarient, uerum etiam ipsi sibi non satis constent aliquoties. Et tamen illud interim lectorem admonitum uelim, si scripturæ diuinæ testimonijs ac solidis rationibus uidebitur cum Luthero paria facere, ut tum denique sibi ponat ob oculos tam numerosam seriem eruditissimorum uirorum, quos in hunc usque diem tot seculorum consensus approbauit: quorum plerosq; præter admirabilem sacrarum literarum peritiam, uitæ quoq; pietas commendat: quidam etiam doctrinæ Christi, quam scriptis defenderant, sanguine suo testimonium reddiderunt, quales sunt apud Græcos, Origenes, Basilius, Chrysostomus, Cyrillus, Ioannes Damascenus, Theophylactus: apud Latinos, Tertullianus, Cyprianus, Arnobius, Hilarius, Ambrosius, Hieronimus, Augustinus, ne recenseam interim,

Thomas,

Thomas, Scotos, Durandos, Capreolos, Gabrieles, Aegidios, Gregorios, Alexandros: quorum in argumentādo uim & argutiā non arbitror cuiquā esse prorsus cōtemnendam: utq; interim semoueam tot Academiarū, conciliorum, ac summorum Pontificum autoritatem. A temporibus apostolorum ad hunc usq; diē nullus adhuc scriptor extitit, qui in totum tolleret uim liberi arbitrij, præter unū Manichæū & Ioannem Vuycleuum. Nam Laurentij Vallæ, qui propemodum uidetur cum his sentire, autoritas non multū habet apud theologos ponderis. Manichæi uero dogma, quū iam olim magno totius orbis consensu explosum sit & exibilatū, tamen haud scio, an minus inutile sit ad pietatē, quā Vuycleui. Ille enim bona malaq; operare fert ad duas in homine naturas, sic tamen, ut opera bona debeamus deo propter conditionem, & interim aduersus potestatem tenebrarum reliquit causas implorandi opem conditoris: qua prouecti, leuius peccamus, & facilius operamur bonum. Vuycleuus autem omnia referens ad meram necessitatem, quid relīquit uel precibus nostris, uel conatui? Igitur ut ad id quod institueram, reuertar. Si lector uiderit meæ disputationis apparatum ex æquo pugnare cum parte diuersa: tum illud secum expendat, utrum plus tribuēdum esse iudicet tot eruditorum, tot orthodoxorum, tot sanctorum, tot martyrum, tot ueterum ac recentium theologorum, tot Academiarum, tot conciliorum, tot episcoporum & summorum Pontificum

ſicũ præiudicijs, an unius aut alterius priuato iudicio. Non quod, ut ſit in humanis conſeßibus, ex numero ſuffragiorum, aut ex dignitate dicentiũ metiar ſententiam. Scio frequenter uſu uenire, ut maior pars uincat meliorem: ſcio non ſemper eſſe optima, quæ plurimis probantur: ſcio nunquam defuturum in indagatione ueri, quod ſuperiorum adijciatur induſtriæ. Fateor par eße, ut ſola diuinæ ſcripturæ autoritas ſuperet omnia mortalium omnium ſuffragia. Verum hic de ſcripturis non eſt controuerſia. Vtraq; pars eandem ſcripturam amplectitur ac ueneratur: de ſenſu ſcripturæ pugna eſt. In auius interpretatione ſi quid tribuitur ingenio & eruditioni: quid Græcorum ingenijs acutius, aut perſpicacius? Quid in literis ſacris exercitatius? Nec Latinis defuit ingenium, nec literarum ſacrarum peritia, qui ſi naturæ felicitate ceßerũt Græcis, certe momentis illorum adiuti, potuerunt Græcorum induſtriam æquare. Quod ſi in hoc iudicio magis ſpectatur uitæ ſactimonia quam eruditio, uides quales uiros habeat hæc pars, quæ ſtatuit liberum arbitrium. Faceßat odioſa, quod aiũt iureconſulti, cõparatio. Nolim enim quoſdam iſtos noui Euangelij præcones, cum ueteribus illis conferre. Hic audio: Quid opus eſt interprete, ubi dilucida eſt ſcriptura? Si tã dilucida eſt, quur tot ſeculis uiri tam excellentes hic cæcutierunt, idq; in re tanti momenti, ut iſti uolunt uideri? Si ſcriptura nihil habet caliginis, quid opus erat Apoſtolorum temporibus prophetias

10.

phetia? Hoc erat donum ſpiritus. Sed haud ſcio, an quē admodum ſanationes & linguæ ceſsarunt, ita ceſſarit & hoc chariſma. Quod ſi non ceſſauit, quærendū eſt, in quos deriuatum ſit. Si in quoslibet, incerta erit omnis interpretatio. Si in nullos, quum & hodie tot obſcuritates torqueant doctos, nulla erit interpretatio certa. Si in eos qui ſuccęſserunt in loaum Apoſtolorum, reclamabunt multis iam ſeculis multos ſuccędere in locum Apoſtolorum, qui nihil habent ſpiritus apoſtolici. Et tamen de illis, ſi cætera paria ſunt, probabilius præſumitur, quod deus his infundit ſpiritum, quibus tribuit ordinem: quemadmodum ueriſimilius credimus baptizato datam gratiam, quam non baptizato. Sed donemus, ſicuti re uera donandum eſt, fieri poſſe, ut uniuipiam humili & idiotæ reuelet ſpiritus, quod multis eruditis nō reuelauit, quandoquidem hoc nomine Chriſtus gratias agit patri, quod quæ cælaſſet ſapientes & prudentes, hoc eſt, ſcribas, phariſæos & philoſophos, reuelaſſet νηπίοις, hoc eſt, ſimplicibus, & iuxta mundum ſtultis. Et fortaſſe talis ſtultus fuit Dominicus, talis Franciſcus, ſi liuiſſet illis ſuum ſequi ſpiritum. Sed ſi Paulus ſuo ſeculo, quo uigebat donum hoc ſpiritus, iubet probari ſpiritus, an ex deo ſint, quid oportet fieri hoc ſeculo carnali? Vnde igitur explorabimus ſpiritus? Ex eruditione? Vtrinque Rabini ſunt. Ex uita? Vtrinque peccatores. In altera totus ſanctorum chorus, qui ſtatuunt liberum arbitrium. Verum

rum aiunt, sed homines erant. At ego iam homines confero cum hominibus, non homines cum deo, Audio: Quid multitudo facit ad sensum spiritus? Respon= deo: Quid facit paucitas? Audio: Quid facit mitra ad intellectum scripturæ diuinæ? Respondeo: Quid facit sagum, aut cuculla? Audio: Quid facit cognitio philosophiæ, ad cognitionem sacrarum literarū? Re= spondeo: Quid facit insciti a? Audio: Quid facit ad in= tellectum scripturæ congregata synodus, in qua fieri potest, ut nullus habeat spiritum? Respondeo: Quid fa= ciunt conuenticula priuata paucorum, in quibus ueri= similius est neminem esse, qui habeat spiritum? Paulus clamat: An experimentum quæritis inhabitantis in me 2. Cor. 13.
Christi? Non credebatur Apostolis, nisi miracula fidem adstruxissent doctrinæ: nunc quilibet sibi postulat cre= di, quod affirmet se habere spiritū Euangeliam. Apo= stoli quoniam exactiebāt uiperas, sanabant ægrotos, excitabant mortuos, imposita manu dabant donum linguarum: ita demum creditum est, & uix creditū est illis paradoxa docentibus. Nunc quum iuxta commu= nem opinionem adferant pene παραδοξότερα, nullus illorum adhuc extitit, qui uel equum claudum sanare potuerit. Atq; utinam quidam absq; miraculis præsta= rent synceritatem ac simplicitatem morum Aposto= licorum, qui nobis tardiusculis essent miraculorum ui= ce: Non hæc proprie dixerim in Lutherum, quem de fa= cie non noui, ac scripta hominis legens, uarie afficior,

ueri=

uerũ in alios quosdam mihi propius notos, qui si quid controuersiæ incidit de sensu scripturæ, nobis ueterũ orthodoxorum interpretationem adferentibus, statim occinunt, homines erant. Rogantibus quoniam argumẽto sciri possit quæ sit uera interpretatio scripturæ, quum utrinq; sint homines, respondent: *indicio spiritus.* Si roges, quur illis, quorum aliquot etiam miraculis æditis inclaruere mundo, defuerit spiritus potius quam ipsis: sic respondent, quasi mille trecentis annis nullum fuerit Euangelium in mundo. Si requiras ab illis uitam spiritu dignam, respondent, se fide iustos eẽ non operibus. Si requiras miracula, diunt iam olim cessasse, nec opus esse iam in tanta luce scripturarum. Hic si neges hac in parte esse dilucidam scripturam, in qua tot summi uiri caligarint, ciraulus ad caput redierit. Iam ut demus eum qui spiritum habet, certum esse de sensu scripturæ, quo modo mihi constabit, quod ille sibi sumit? Quid faciam, ubi multi diuersos sensus adferunt, quorum unusquisque se iurat habere spiritum? Ad hæc quũ spiritus non ijsdem suggerat omnia, labi falliq; potest aliaubi etiam is, qui habet spiritum. Hæc aduersus illos, qui tam facile reijciunt ueterum interpretationem in sacris libris, ac suam nobis sic opponunt, uelut ex oraculo proditam. Postremo ut demus Christi spiritum passurum fuisse, populum suum errare in leuioribus, unde non magnopere pendet hominum salus: qui credi potest illum annis plus mille trecentis

trecentis dißimulaſſe errorem eccleſiæ ſuæ, nec ex tot ſanctißimis uiris dignum habuiße quenquam, cui hoc inſpiraret, quod iſti contendunt eſſe totius Euangelicæ doctrinæ caput? Verum hic ut aliquando finiam, quid alij ſibi arrogent, ipſi uiderint: ego mihi nec doctrinam arrogo, nec ſanctimoniam, nec fidoſpiritui meo: ſimplici tamen ſedulitate proferam in medium, quæ mouent animum meum. Siquis docere conabitur, ſciens non reluctabor ueritati. Sin ciuiliter & abſq; conuicijs conferenti uerius quam diſputanti, malint maledicere, quis non deſiderabit in eis ſpiritum euangeliam, quem ſemper habent in ore? Paulus clamat: Infirmũ in fide ſuſcipite. Et Chriſtus Linum fumigans non extinguit. Et Petrus apoſtolus: Sitis, inquit, ſemper parati ad ſatisfaciendum omnibus poſtulantibus a uobis rationem, de ea quæ in uobis eſt ſpe cum manſuetudine & reuerentia. Quod ſi reſpondebunt, Eraſmum uelut utrem uetulum non eſſe capacem muſtiſpiritus, quod ipſi propinant orbi: ſi ſibi tantopere fidunt, ſaltem eo loco nos habeant, quo Chriſtus habuit Nicodemum, apoſtoli Gamalielem. Illum licet craßum, ſed diſcendi auidum non repulit dominus: hunc ſuſpendentem ſententiam donec exitus rei doceret, quo ſpiritu gereretur, diſcipuli non ſunt aſpernati.

Rom. 14
Eſa. 42.
Mat. 12.
1. Pet. 3.

Abſolui dimidium huius libri, in quo ſi perſuadeo quod propoſui, ſatius eße de rebus huiuſmodi non contendere ſuperſtitioſius, præſertim apud uulgum, nihil

opus est argumentatione, ad quam nunc accingor; optans, ut superet ubiq; ueritas, quæ fortassis ex collatione scripturarum, uelut ignis ex collisione silicum emicabit. Principio negari non potest in sacris literis plurima esse loca, quæ plane statuere uidentur liberum hominis arbitrium. Rursus in ijsdem esse nõnulla, quæ uidentur in totum tollere. Constat autem scripturam seam pugnare non posse, quum ab eodem spiritu tota proficiscatur. Prius igitur recensebimus ea, quæ nostra confirmant, mox ea quæ ex aduerso stare uidentur, diluere conabimur. Porro liberum arbitrium hoc loco sentimus, uim humanæ uoluntatis, qua se possit homo applicare ad ea, quæ perduant ad æternam salutem, aut ab ijsdem auertere. Ab his qui statuunt liberum arbitrium illud in primis proferri solet, quod legitur in libro, cui titulus Ecclesiasticus, siue sapientiæ Sirach, capit. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata & præcepta sua: Si uolueris mandata conseruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam seruare. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod uolueris, porrige manũ tuam. Ante hominem uita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Non puto quenquam excepturum hic aduersus autoritatem huius operis, quod, ut indicat Hieronymus, olim apud Hebræos non habitum sit in canone, quum ecclesia Christi magno consensu receperit in suum canonem:

Quid sit liberum arbitrium.

neq;

neq; cauſam uideo, quur Hebræi librum hunc a ſuo canone iudicarint excludendum, quum parabolas Solomonis, & Canticum amatorium receperint. Etenim *quod duos poſteriores libros Eſdræ, hiſtoriam apud Danielem de Zuſanna, ac Belo dracone Iudith, Heſter, aliaq; nonnulla non receperunt in canonem, ſed inter hagiographa numerarint, quid illos mouerit, facile diuinat, qui libros eos attentius legerit. Cæterum in hoc opere tale nihil obſtrepit lectori.* Hic *itaque locus declarat Adam noſtri generis principem ſic fuiſſe conditum, ut rationem haberet incorruptam, quæ dignoſceret quid expetendum, quid fugiendum: ſed addita eſt uoluntas, incorrupta quidem & illa, ſed libera tamen, ut, ſi uellet, poſſet ſeſe a bono auertere & ad malum deflectere. Eodem inſtatu conditi ſunt angeli, priuſquam Lucifer cum ſuis ſodalibus deficeret a conditore ſuo. In his qui collapſi ſunt, ſic penitus corrupta eſt uoluntas, ut ſeſe non poſſint ad meliora recipere: in his qui perſtiterunt, ſic eſt confirmata bona uoluntas, ut iam ne poſſit quidem ſeſe ad impietatem deflectere. In homine ſic erat recta libera q; uoluntas, ut abſq; noua gratia potuerit in innocentia perſeuerare, ſic tamen, ut abſque præſidio nouæ gratiæ non potuerit aſſequi felicitatem immortalis uitæ, quam ſuis pollicitus eſt dominus Ieſus. Hæc tametſi non poſſunt omnia apertis ſcripturarum teſtimonijs conuinci, tamen a patribus orthodoxis non improbabiliter*

*dißerta ſunt. Cæterum in Eua, nõ ſolum uoluntas cor=
rupta uidetur, uerum etiam ratio, ſiue intellectus: un=
de ſcatent fontes omnium bonorum ac malorum. Vi=
detur enim illi perſuaſiße ſerpens uanas fuiße minas,
quibus interdixerat dominus, ne quid contingerent
de ligno uitæ. In Adam magis uidetur corrupta uo=
luntas ob immodicum quendam amorem erga ſponſam
ſuam, cuius animo maluit indulgere, quam præcepto
dei: quanquam & in hoc arbitror corruptam fuiße
rationem, ex qua naſcitur uoluntas. Ea uis animi
qua iudicamus, quam non refert, ſiue νοῦν .i. mentem
aut intellectum, ſiue λόγον .i. rationem dicere malis,
per peccatum obſaurata eſt, non extincta, uoluntas
qua eligimus aut refugimus, hactenus deprauata fuit,
ut ſuis naturalibus præſidijs non poßet ſeſe reuocare
ad meliorem frugem, ſed amiſſa libertate cogebatur
ſeruire peccato, cui ſe uolens ſemel addixerat. Sed per
dei gratiam, condonato peccato, hactenus facta eſt li=
bera, ut iuxta ſententiam Pelagianorum, abſque præ=
ſidio nouæ gratiæ poßet adipiſci uitam æternam: ſic
tamen, ut ſalutem ſuam deo ferret acceptam, qui &
condidit, & reſtituit liberum arbitrium, ſecundum or
thodoxos, ſic poßet ope diuinæ gratiæ ſemper adiu=
uantis conatum hominis, perſeuerare in recto ſtatu, ut
tamen non careret procliuitate ad malum, ex ſemel
inoliti peccati ueſtigijs. Quemadmodum autem pro=
genitorum peccatum in poſteros deriuatum eſt, ita &*

ad peccandum procliuitas transijt in omnes, quam gratia peccatum abolens, hactenus mitigat, ut uinci posſit, non extirpari. Non quod hoc non posſit gratia, ſed quia nobis non expediebat. Quemadmodum autem in his qui gratia carent (de peculiari loquor) ratio fuit obſcurata non extincta, ita probabile eſt in ijſdem uoluntatis uim non prorſus extinctam fuiſſe, ſed ad honeſta inefficacem eſſe factam. Quod oculus eſt corpori, hoc ratio eſt animo. Ea partim illustratur luce natiua, quæ inſita eſt omnibus, licet non pari menſura, de quo meminit pſalmus: Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui domine: partim præceptis diuinis ac literis ſacris quemadmodum dicit pſaltes noſter: Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Vnde naſcitur nobis triplex legis genus: lex naturæ, lex operum, lex fidei, ut Paulinis utar uerbis. Lex naturæ penitus inſculpta mẽtibus omnium, tam apud Scythas quam apud Græcos, dictat iniquum eſſe, ſiquis alteri faciat, quod ſibi nolit fieri. Et philoſophi ſine luce fidei, ſine adminiculo diuinæ ſcripturæ, ex rebus cognitis cognouerunt ſempiternam dei uirtutem ac diuinitatem, ac de bene uiuendo multa præcepta reliquerunt, uehementer congruentia cum præceptis Euangelicis, multisq; uerbis ad uirtutem adhortantur deteſtantes turpitudinem. Et in his probabile eſt fuiße uoluntatem aliquo modo propenſam ad honeſta, ſed inefficacem ad ſalutem æternam, niſi per fidem accederet gratia. Lex autem operũ,

10.

Pſal. 4.

Pſal. 118.

imperat & comminatur pœnam. Ea peccatum congenerat, & gignit mortem, non quod mala sit, sed quod ea præcipiat, quæ sine gratia præstare non possumus. Lex fidei, quum magis ardua præcipiat quam lex operum tamen addita copiosa gratia, quæ per se sunt impossibilia, reddit etiam dulcia, non modo facilia. Fides igitur medetur rationi læsæ per peccatum, charitas prouehit uolũtatem inualidam. Lex quodammodo operum erat:

Gen. 3. *Ex omni ligno paradisi commode, de ligno autem scię̃tiæ boni & mali ne comedas. In quacunq; enim die comederis ex eo, morte morieris.*

Exod. 20. Deu. 5 *Rursum per Mosen lex operum lata est: Ne quem occidas, si occideris occideris: ne cõmiseris adulteriũ, si cõmiseris, lapidaberis.*

Luc. 12. *Sed quid dicit lex fidei, quæ iubet diligere inimicos, quæ iubet tollere crucem quotidie, quæ iubet contemnere uitã? Nolite timere pusillus grex, uestrũ est enim regnum cœlorum. Et: Confidite, quia ego uici mundum.*

Ioan. 16. Matth. 28 *Et: Ego uobiscũ sum usq; ad consummationem seculi. Hanc legẽ expreßerunt apostoli, quũ cæsi uirgis pro nomine Iesu, gaudentes abirent a cõspectu consilij. Hinc*

Phil. 4. *Paulus: Omnia poßum in eo, qui me corroborat. Nimirum hoc est, quod dicit ecclesiasticus: Et adiecit mandata & præcepta sua. Quibus? Primum duobus illis generis humani principibus per seipsum: post Iudaicæ gẽti per Mosen & prophetas. Lex ostẽdit quid uelit deus, proponit pœnã ni pareas, proponit præmiũ si pareas. Cæterũ eligẽdi potestatẽ illorũ relinquit uoluntati,*

quam

quam illis condidit liberam & utroq; uolubilem. Et i= Eccl. 15.
deo si uolueris mandata conseruare, conseruabunt te.
Et rursum: Ad quod uolueris, porrige manum tuam.
Si latuisset hominem boni maliq; discrimen ac uoluntas
dei, non poterat imputari, si perperam elegisset. Si uo=
luntas non fuisset libera, non potuisset imputari pecca=
tum, quod peccatum esse desinit, si non fuerit uolunta=
rium, nisi quum error, aut uoluntatis obligatio ex pec
cato nata est. Ita per uim stupratæ, nõ imputatur quod
est passa. Quanq̃ autem hic locus quem adduximus ex
Ecclesiastico, peculiariter quadrare uidetur in primos
illos progenitores, tamẽ aliqua ratiõe ad uniuersam po
steritatem Adæ pertinet: non pertineret autem, si nul=
la esset in nobis liberi arbitrij uis. Quanquam enim
arbitrij libertas per peccatum uulnus accepit, non ta=
men extincta est: & quanquam contraxit claudicatio
nem, ut ante gratiam propensiores simus ad malum
quam ad bonum, tamen excisa non est, nisi quod enor=
mitas criminum & assuetudo peccandi, uelut in na=
turam uersa, sic offuscat nonnunquam mentis iudici=
um, sic obruit arbitrij libertatem, ut illud extinctum,
hæc penitus adempta uideatur. Porro quantum ualeat
in nobis liberum arbitrium post peccatum & ante gra
tiam, mire uariant, & ueterum & recentiorum sentẽ
tiæ, dum alius aliud spectat. Qui uitabant desperatio=
nem ac securitatem, sed ad spem & conatum acuere
uolebant homines, plus tribuebant libero arbitrio. Pe=

lagius docuit ſemel liberata ſanataq; per gratiam ho=minis uoluntate, non opus eße noua gratia, ſed liberi arbitrij præſidijs pertingi poße ad ſalutem æternam: ſic tamen ut hominis ſalus debeatur deo, ſine cuius gratia uoluntas hominis non erat efficaciter libera ad bonum: & hæc ipſa uis animi, qua homo cognitũ bonũ amplectitur, auertens ſe ab eo quod diuerſum eſt, be=neficium eſt conditoris, qui potuiſſet pro homine ranã producere. Qui Scoti placitis addicti ſunt, proniores ſunt in fauorem liberi arbitrij, cuius tantam uim eſſe credunt, ut homo nondũ accepta gratia, quæ peccatum abolet, naturæ uiribus exercere poſſet optra morali=ter, ut uocant, bona, quibus non de condigno, ſed de cõgruo promereantur gratiam gratum facientem: ſic enim illi loquuntur. Ab his alij ex diametro, quod a=iunt, diſſentientes, contendunt omnia illa opera quan=tumuis moraliter bona, fuiſſe deo deteſtabilia, non mi=nus quam ſcelerate facta, quod genus ſunt adulterium & homicidium, quod non proficiſcerentur ex fide & charitate in deum. Horum opinio uidetur inclementi=or, præſertim quum philoſophi quidam ut habuerunt aliquam de deo cognitionem, ita fieri potuit ut fiduti=am quoq; nonnullam & charitatem habuerint erga de=um, nec omnia fecerint ob inanem gloriam, ſed amore uirtutis & honeſti, quod docent amplectendum, non ob aliud, niſi quia honeſtum eſt. Nam qui pro ſalu=te patriæ, ſemet obijcit periculis ob inanem glori=am,

am, facit opus ex genere bonũ, an moraliter bonũ, neſci o: Sanctus Auguſtinus, & qui hunc ſequuntur, conſide= rantes quanta ſit pernicies ueræ pietatis hominem fide re ſuis uiribus, propenſiores ſunt in fauorem gratiæ, quam ubique Paulus inculcat. Eoque negat hominem obnoxium peccato, poſſe ſeſe reflectere ad uitæ corre= ctionem, aut quicquam poſſe facere, quod conferat ad ſalutem, niſi gratuito dei dono ſtimuletur diuinitus, ut uelit ea, quæ conducunt ad uitam æternam: hanc gratiam alij præuenientem uocant, Auguſtinus ope= rantem. Nam & fides quæ ianua eſt ſalutis, gratui= tum dei donum eſt. Huic additam charitatem per uberius donum ſpiritus, appellat gratiam cooperan= tem, quod ſemper adſit conantibus, donec aſſequan= tur quod expetunt: ſed ita tamen, ut quum ſimul idem opus operentur liberum arbitrium & gratia, gratia ta men dux ſit operis, non comes. Quanquam hanc quo= que ſententiam diuidunt quidam dicentes: ſi conſide= res opus iuxta naturam ſuam, potiorem cauſam eſſe uo luntatem hominis: ſin iuxta quod promeretur, gra= tiam eſſe potiorem. Porro fides quæ præſtat ut ueli= mus ſalutifera, & charitas quæ præſtat ne fruſtra ue= limus, non tam tempore diſtincta ſunt, quam natura: poſſunt tamen utraq; temporarijs acceſſibus augeri. Itaq; quum gratia ſignificet beneficium gratis datum, tres aut, ſi mauis, quatuor gratias ponere licebit. Vnam natura inſitam, & per peccatum uiciatam, ut dixi=

mus, non extinctam, quam quidam uocant influxum naturalem. Hæc omnium communis, manet etiam perseuerantibus in peccato, liberum est enim illis loqui, tacere, sedere, surgere, subleuare pauperẽ, legere libros sacros, audire concionem, sic tamen ut ista secundum opinionem quorundam nihil conducant ad uitam æternam. Nec desunt tamen, qui considerata immẽsa dei bonitate, dicant hactenus hominem proficere huiusmodi benefactis, ut præparetur ad gratiam, ac dei misericordiam erga se prouocet. Quanq̃ sunt qui negant hæc etiam fieri posse sine gratia peculiari. Hæc gratia, quoniã est omnium communis, non dicitur gratia, quum reuera sit, quemadmodum maiora miracula quotidie deus ædit, gignendis rebus, conseruandis & gubernandis, q̃ si sanaret leprosum, aut liberaret dæmoniacum. Et tamen hæc ideo non uocantur miracula, quod ex æquo quotidie præstantur omnibus. Altera est gratia peculiaris, qua deus ex sua misericordia peccatorem nihil promeritum stimulat ad resipiscentiam, sic tamen ut nondum infundat gratiam illam supremam, quæ abolet peccatũ, ac deo gratum facit hominem. Itaq; peccator adiutus secunda gratia, quam diximus operantem, displicet sibi, tametsi nondum exuit affectum peccãdi, tamen eleemosynis, precibus, intentus sacris studijs, audiendis cõcionibus, interpellandis pijs hominibus, ut pro se deum orent, alijsq; factis moraliter, ut uocant, bonis, summæ illius gratiæ, uelut candidatum quendam agit. Existimant

mant autem gratiam, quam nunc ſecundam facimus, per dei bonitatem nulli mortalium deeſſe, quod diuina benignitas ſingulis in hac uita ſuppeditet idoneas occaſiones, per quas poßit reſipiſcere, ſi quod reliquum eſt in ipſorum arbitrio, pro uiribus accommodent ad opem numinis, uelut inuitantis, non compellentis ad meliora. Hoc autem putant eſſe in noſtro arbitrio, ut uoluntatem noſtram applicemus ad gratiam, aut auertamus ab ea, quemadmodum in nobis eſt ad illatum lumen aperire oculos ac rurſum claudere. Quoniam autem immenſa dei charitas erga genus humanum non patitur hominem fruſtrari, etiam illa gratia, quam gratum facientem uocant, ſi totis uiribus eam ambierit: fit ut nemo peccator debeat eſſe ſecurus, nemo rurſus debeat deſperare: fit item illud, ut nemo pereat, niſi ſuo uicio. Eſt igitur gratia naturalis, eſt gratia extimulans, licet imperfecta: eſt gratia, quæ uoluntatem reddit efficacem, quam cooperantem diximus, quæ quod cœptum eſt prouehit: eſt gratia, quæ perducit uſq; ad finem. Has tres putant eandem eſſe gratiam, licet ab ijs quæ operãtur in nobis, diuerſis cognominibus appellentur. Prima extimulat, ſecũda prouehit, tertia conſummat. Ergo qui longißime fugiunt a Pelagio, plurimum tribuunt gratiæ, libero arbitrio pene nihil, nec tamen in totũ tollũt: negant hominẽ poſſe uelle bonũ ſine gratia peculiari, negant poſſe incipere, negant poſſe progredi, negant poſſe perficere ſine principali perpetuoq;

petuoq; gratiæ diuinæ præsidio. Horum sententia satis uidetur probabilis, quod relinquat homini studium & conatum, & tamen non relinquit, quod suis asscribat uiribus. Sed durior est istorum opinio, qui contendunt liberum arbitrium ad nihil ualere nisi ad peccandũ, solam gratiam in nobis operari bonum opus, non per liberum arbitrium aut cum libero arbitrio, sed in libero arbitrio, ut nostra uoluntas hic nihilo plus agat, quam agit cera, dum manu plastæ fingitur in quancunque uisum est artifici speciem. Hi mihi sic fugere uidentur meritorum & operum humanorum fiduciam, ut præter casam, quod dici solet. Durissima uidetur omnium sententia, qui dicunt liberum arbitrium inane nomen esse, nec quicquam ualere aut ualuisse, uel in angelis, uel in Adam, uel in nobis, nec ante gratiam, nec post gratiam, sed deum tam mala quam bona operari in nobis, omniaq; quæ fiunt esse meræ necessitatis. Itaq; cum his duabus postremis mihi potissimum erit conflictatio. Hæc paulo loquacius nobis repetita sunt, quo lector imperitior, nam crassulis scribimus crassuli, reliquam argumentationem facilius percipiat, eoq; locum ex Ecclesiastico primum retulimus, quod originem ac uim liberi arbitrij planissime uideatur depingere. Nunc expeditiore cursu reliqua scripturarum testimonia persequemur. Id faciemus si prius admonuerimus hunc locum secus haberi in æditione Aldina, quam hodie habeat ecclesiasticus usus Latinorum.

Non

Non enim in Græcis additur, conſeruabunt te: quanquam eandem particulam, nec Auguſtinus addit, aliquoties adducens hunc locum, & ϖοιῆται ſcriptũ opinor pro ϖοιῆσαι. Quemadmodum igitur in paradiſo propoſuerat electionem uitæ ac mortis, ſi parueritis præcepto meo uiuetis, ſin minus, moriemini, Cauete malum, eligite quod bonum eſt, Itidem Geneſis cap. 4. deus loquitur Caim: Quare iratus es, & quur concidit facies tua? Nonne ſi bene egeris recipies: ſin autem male, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit? Sed ſub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Proponit præmium, ſi uelit eligere quod pium eſt: proponit pœnam, ſi malit ſequi diuerſum. Et oſtendit animi motus ad turpia uinci poſſe, nec adferre neceßitatem peccandi. Cum his locis congruit, quod dominus loquitur ad Moſen: Poſui ante faciem tuam uiam uitæ & uiam mortis. Elige quod bonum eſt, & incede cum eo. Quid poterat apertius dici? Deus oſtendit quid bonum, quid malum, oſtendit utriuſque diuerſa præmia, mortem & uitam: eligendi libertatem relinquit homini. Ridiculе ſiquidem diceretur, elige, cui non adeſſet poteſtas ſemet huc & illuc applicandi, perinde quaſi quis in biuio conſiſtenti dicat, uides duplicem uiam, utram uoles ingreditor, quum altera tantum pateret. Rurſum Deuteronomij cap. 3. Conſidera quod hodie propoſuerim in conſpectu tuo uitam & bonum, & e contrario mortem & malũ, ut diligas

10.

domi-

dominum deum tuum,& ambules in uijs eius, & austo
dias mandata illius, et cæremonias atq; iudicia,& ui=
uas,atq; multiplicet te,benedicatq; tibi ĩ terra,ad quã
ingrederis possidendam. Si autem auersum fuerit cor
tuum,& audire nolueris, atq; errore deceptus adora
ueris deos alienos,& seruieris eis,prædico tibi hodie
qđ pereas,& paruo tempore moreris in terra, ad quã
Iordane transmisso ingredieris possidendam. Testes
euter.30. inuoco hodie cœlum & terram, quod proposuerim uo
bis uitam & mortẽ,benedictionem & maledictionem.
Elige ergo uitam, ut & tu uiuas & semen tuum. Hic
rursus audis proponendi uerbum, audis eligendi uer=
bum,audis auertendi uerbum, quæ intempestiue dice=
rentur,si uoluntas hominis non esset libera ad bonum,
sed tãtum ad malum. Alioqui perinde fuerit, ac si quis
homini sic alligato ut non possit brachium nisi in læ=
uum porrigere diceret: ecce habes ad dextram uinum
optimum,habes ad læuam toxicum, utro uelis porrige
manum. Nec dissonat ab his,quod apud Esaiam loqui=
tur idem dominus: Si uolueritis & audieritis me, quæ
Esa.1. bona sunt terræ comedetis:si uero nolueritis, neq; au=
dieritis me, gladius uos consumet. Si non est homini
ullo pacto libera uoluntas ad bonum, aut si, ut quidam
aiunt, nec ad bonum nec ad malum, quid sibi uolunt
hæc uerba, si uolueritis, si nolueritis? magis hic cõ=
gruebat, si uoluero, si noluero. Atque huiusmodi mul=
ta quum peccatoribus dicantur, non uideo, quo modo
uitari

uitari poßit, quin his quoq; tribuamus uoluntatem ali-
quo modo liberam ad electionem boni: niſi malumus
hanc cogitationem aut animi motum dicere quam
uoluntatem, quod uoluntas certa ſit, & ex iudicio
naſcatur. Sic autem loquitur apud eundem prophetã
capit. 21. Si quæritis quærite, conuertimini & uenite.
Quorſum attinet hortari, ut conuertantur & ueniãt,
qui nulla ex parte ſuæ poteſtatis ſunt? Nonne perin-
de fuerit, ac ſi quis dicat uinculis aſtricto, quem nolit
ſoluere, moue te iſthinc, ueni ac ſequere me? Item
apud eundem prophetam capit. 45. Congregamini
& uenite. Et conuertimini ad me, & ſalui eritis omnes
fines terræ. Rurſum capit. 52. Conſurge conſurge,
excutere de puluere, ſolue uincula colli tui. Itidem Hie-
remias capit. 15. Si conuerteris conuertam te, & ſi
ſeparaueris precioſum a uili, quaſi os meũ eris. Quũ
ait ſeparaueris, libertatem indicat eligendi. Euidenti-
us etiam Zacharias & arbitrij liberi conatum indicat, Zach. 1.
& gratiam conanti paratam: Conuertimini, inquit,
ad me ait dominus exercituum, & conuertar ad uos,
dicit dominus. Ezechielis capit. 18. ſic loquitur deus:
Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis
quæ operatus eſt, & fecerit iudicium, &c. Ac mox:
Omnium iniquitatum eius quas operatus eſt, non re-
cordabor. Item: Si autem auerterit ſe iuſtus a iuſticia
ſua & fecerit iniquitatem. In hoc capite toties repe-
titur, auerterit ſe, fecit, operatus eſt, in bonam partem

& in

& in malam. Et ubi ſunt qui negant hominem quicquã
Ezech .8. *agere, ſed pati tantum ab operante gratia? Proijcite,*
Ibid. 33. *inquit, a uobis omnes iniquitates. Et: Quare moriemi=*
bidem. 18 *ni domus Iſrael? Nolo mortem peccatoris, reuerti=*
mini & uenite. Deplorat pius dominus mortem po
puli ſui, quã ipſe operatur in illis? Si ille non uult mor
tem, utique noſtræ uoluntati imputandum, ſi perimus.
Cæterum quid imputes illi qui nihil poteſt agere neq;
boni neq; mali? His qui nullo modo ſuæ uoluntatis com
potes ſunt, fruſtra canit hanc cantionem pſaltes ille my
Pſal. 36. *ſticus: Declina a malo & fac bonum, inquire pacem &*
perſequere eam. Sed quorſum attinet huius generis
aliquot recenſere loca, quum tota diuina ſcriptura ple
na ſit huiuſmodi hortamentis? Conuertimini in toto
Iohel. 2. *corde ueſtro. Conuertatur uir a uia ſua mala. Præuari*
Ionæ. 3. *catores redite ad cor. Et Conuertatur unuſquiſq; a uia*
Eſa. 46. *ſua mala, & pœnitebit me mali, qđ cogitaui facere eis*
propter maliciam ſtudiorum eorum. Et: Si non audie=
ritis me ut ambuletis in lege mea. Quum fere nihil
aliud ſonet ſcriptura quam conuerſionem, quam ſtudi=
um, quam conatum ad meliora. Hæc omnia frigeant o=
portet ſemel inducta neceſſitate uel benefaciẽdi, uel ma
le. Neq; minus frigebũt illæ tot pollicitationes, tot mi=
næ, tot expoſtulationes, tot exprobrationes, tot obteſta=
tiones, tot benedictiones ac maledictiones factæ ad eos
qui ſe uerterũt ad meliora, aut qui conuerti recuſarũt.
Exod. 32. *Quacunq; hora ingemuerit peccator. Video quod po=*

pulus

pulus iſte duræ ceruicis ſit. Populę meus qd feci? Itẽ: Iudicia mea proiecerũt. Et: Si populus meus audiſſet me, Iſrael ſi in uijs meis ambulaſſet, Qui uult uidere dies bonos, prohibeat linguam ſuã a malo. Quum audis qui uult, audis liberam uoluntatẽ. Hæc quum nuſquam nõ occurrant, nonne ſtatim ſuccurrit lectori, quid pollicearis ex conditione, quod in tua unius uoluntate ſitũ eſt? Quid expoſtulas, quum quicquid a me fit ſeu boni, ſeu mali, tu geras in me uelim nolim? Quid exprobras, quũ in me non ſit tueri quod dederas, nec excludere malum quod immittis? Quid obteſtaris quum totũ ex te pendeat, & res ex tua geratur ſentẽtia? Quid benedicis, q̃ſi functus ſim meo officio, quum tuum ſit quicquid geſtum eſt? Quid maledicis, quum neceſſitate peccarim? Quorſum autem attinent tot examina præceptorum, ſi non eſt cuiquam ullo pacto in manu ſeruare quod præceptũ eſt? Sunt enim qui negant hominẽ quãtumuis iuſtificatum dono fidei & charitatis, ullum dei præceptũ implere poſſe, ſed omnia bona opera, quoniam in carne fiunt, ad damnationẽ profectura fuiſſe, ni deus ob meritum fidei ignoſceret illa per ſuam miſericordiã. Atqui ſermo quem per Moſen loquitur dominus Deuter. cap. trigeſimo, declarat non ſolum in nobis ſitum quod præcipitur, uerum etiam in procliui, quum ait: Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neq; procul poſitũ, nec in cœlo ſitũ, ut poſſis dicere: quis noſtrũ ualet ad cœlũ aſcẽdere, ut deferat illud ad nos

Mich. 6. Pſal. 80. Pſal. 33.

ut audiamus atq; opere cõpleamus? neq; trans mare positum, ut cãuseris & dicas, quis e nobis poterit mare transire, & illud ad nos usq; deferre, ut possimus audire quod præcptũ est? sed iuxta est sermo ualde in ore tuo, & in corde tuo ut facias illum. Et tamen illic loquitur *de præcpto omnium maximo, ut reuertaris ad dominũ deum tuum, in toto cor de tuo, & in tota ãnima tua.* Et quid sibi uult hoc, si tamen audieris, si custodieris, si reuertaris, si nihil horum ullo pacto situm est in nostra potestate? Non admitar in huiusmodi rebus esse copiosius, quum utriusq; testamenti libri talibus undiq; referti sint, ut qui talia studet conquirere, nihil aliud quam, quod dici solet, per mare quærat aquas. Itaq; bona sacræ scripturæ pars, ut dixi, uidebitur frigere, si ultimam aut penultimam opinionem reæperis. Reperiuntur autẽ in diuinis libris quædã loca, quæ contingentiam ac mutabilitatẽ etiam quandam deo tribuere uidentur. Quod genus est illud quod legimus Hieremiæ cap. 18. Si pœnitentiã egerit gens illa a malo suo, qđ locutus sum aduersus eã, agã & ego pœnitentiã sup malo, quod cogitaui ut facerẽ ei, si fecerit malum in oculis meis, & non audierit uocm meam, & ego pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum ut facerem ei. Neque uero nesãmus hic scripturam sacram hominum more loqui, quod & alias non raro facit, quum in deum nulla cadat mutabilitas. Sed ex irato propitius fieri dicitur, quum nos ad meliora resipiscentes dignatur

tur ſua gratia: rurſus ex propitio iratus, quum ad deteriora relapſos punit & affligit. Rurſum. 4. Regum *capite uigeſimo audit* Ezechias. *Morieris tu, & non uiues. Ac mox poſt lachrymas audit per eundem prophetam: Audiui orationem tuam & uidi lachrymas tuas, & conſeruaui te &c.* Itidem ſecundo Regum cap. *duodecimo* Dauid per Nathan *audit a domino: Non recedet gladius de domo tua uſq; in ſempiternum &c. Mox ubi dixerat: Peccaui domino, audit mitiorem ſententiam. Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum, non morieris. In his atque huiuſmodi locis, quemadmodũ tropus ſermonis excludit mutabilitatẽ a deo, ita uitari non poteſt, quin intelligamus in nobis eſſe uoluntatem huc & illuc flexilem: quæ ſi neceſſitate flectitur ad malum, quur imputatur peccatum? ſi neceſſitate flectitur ad bonum, quur deus ex irato fit propitius, quum nihilo plus illic debeatur nobis gratiæ?* Atq; hactenus quidem ex uetere Teſtamento, de quo fortaſſe cauſetur aliquis, niſi hæc eſſent ex eorũ genere, quæ non ſolum obliterata non ſunt per lucem Euangelicam, uerumetiam plus uigoris acceperunt. Veniamus igitur ad noui Teſtamenti libros. Ac primum occurrit locus ex Euangelio, quo Chriſtus deplorans excidium urbis Hieroſolymorum, ita loquitur: Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui miſſi ſunt ad te, quoties uolui congregare te, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & Matth. 23.

noluisti? Si cuncta fiunt necessitate, nonne merito Hie=
rosolyma poterat respondere deplorãti domino: Quid
inanibus lachrymis te maceras? Si tu nolebas nos au=
saltare prophetis, quur eos misisti? Quur nobis impu=
tas quod tua uoluntate, nostra necessitate factum est?
Tu uolebas nos congregare, & idem in nobis nolebas,
quum hoc ipsum operatus sis in nobis, quod nolueri=
mus. Atqui in uerbis domini non accusatur in Iudæis
necessitas, sed praua ac rebellis uoluntas. Ego uolui cõ=
gregare, tu noluisti. Rursus alibi: Si uis ad uitam ingre
Mat. 19. *di, serua mandata. Qua fronte diceretur, si uis, cui uo=*
Ibidem. *luntas libera nõ est? Item: Si uis perfectus esse, uade &*
uende, etc. Item Lucæ nono. Si quis uult post me uenire,
abneget semetipsum, & tollat crucẽ suam, & sequatur
me. In præcepto tam difficili tamen audis mentionem
uoluntatis nostræ. Ac mox: Qui enim uoluerit animam
suam saluam facere, perdet eam. Nonne frigent omnia
præclara præcepta Christi, si nihil tribuitur humanæ
Matth. 5. *uoluntati? Ego autem dico uobis. Ego autem dico uo=*
Ioan. 14. *bis &c. Et: Si diligitis me, mandata mea seruate. Quan*
ta apud Ioannem inculcatio mandatorum? Quam male
Ioan. 15. *coniunctio, si, congruit meræ necessitati? Si manseritis*
in me, & uerba mea in uobis manserint. Si uis perfe=
ctus esse. Iam ubi toties est operum bonorum & malo=
rum mentio, ubi mentio mercedis, ibi non intelligo quo
pacto locus sit meræ necessitati. Neque natura, neque
necessitas habet meritum. Sic autem dominus noster

Iesus

Iesus loquitur Matth. quinto: Gaudete et exultate, quia merces uestra copiosa est in cœlis. Quid sibi uult parabola de operarijs conductis in uineam? An operarij sunt qui nihil operãtur? Datur denarius ex pacto uelut operæ præmiũ. Dicet aliqs, merces dicitur quod a deo quodammodo debetur qui suam fidem obstrinxit homini si crediderit promissis ipsius. Atqui hoc ipsum credere, opus est, in quo nonnulla functio est liberi arbitrij, quũ sese applicat ad credendum, aut auertit. Quur collaudatur seruus qui domini sortem sua auxerat industria, quur damnatur ignauus & cessator, si nihil ibi nostrũ est? Rursum cap. uigesimo quinto, quum inuitat omnes ad consortium æterni regni, non commemorat necessitatem, sed ipsorum benefacta, dedistis cibum, dedistis potum, collegistis hospitem, uestistis nudum &c. Rursus, hœdis qui a sinistris sunt, exprobrat non necessitatem, sed uolũtariam operum omissionem: Vidistis esurientem, data est benefaciendi occasio, nõ dedistis cibũ etc. Iam nonne omnes Euangelicæ quoq; literæ plenæ sunt exhortationibus: Venite ad me qui onerati estis, uigilate orate, petite, quærite, pulsate, uidete, cauete? Quid sibi uolunt tot parabolæ, de custodiendo uerbo dei, de occurrendo sponso, de nocturno suffossore, de domo fundãda super petram? Nimirum ad studium, ad conatum, ad industriam nos excitant ne percamus negligentes dei gratiam. Hæc aut frigida uidentur, aut superuacanea, si cuncta referantur ad necessitatem. Idem di-

endum est de minis Euangelicis: Væ uobis scribæ, uæ uobis hypocritæ, uæ tibi Gorozaim: Frigebunt & ex-
Mar.9. *probrationes illæ: O generatio incredula & peruersa, quam diu ero uobiscum, quam diu uos patiar, serpentes, progenies uiperarum, quomodo fugietis a iudicio*
Matth.7. *gehennæ? Ex fructibus, inquit dominus, eorum cognoscetis eos. Fructus opera diat, ea nostra uocat: at ea no-*
Luc.23. *stra non sunt, si uncta geruntur necessitate. Orat in cruce: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Quãto iustius excusasset eos, quia non est illis libera uoluntas,*
Ioan.1. *nec possunt si uelint aliter facere. Rursus Ioannes: Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine ipsius. Quomodo datur potestas ut filij dei fiant, qui nondum sunt, si nostræ uoluntatis nulla est*
libertas? Quum quidam offensi uerbis domini discessis-
Ioan.6. *sent ab eo, dixit proximis discipulis: Nunquid & uos uultis abire? Si illi non discesserant sua sponte sed necessitate, quur cæteros interrogat, num & ipsi uelint? Sed non erimus molesti lectori recensendis huiusmodi locis omnibus, quorum ut non est numerus, ita sua sponte facile cuique occurrunt. Dispiciamus an & apud Paulum strenuum assertorem gratiæ, & perpetuum expugnatorem operum legis, reperire liceat, quod statuat liberum arbitrium. Atque in primis occurrit locus in epistola ad Romanos capite secundo. An diuitias, inquit, bonitatis eius & patientiæ & longanimi-*

minitatis contemnis? An ignoras quod benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Quomodo imputatur contemptus præcepti, ubi non est libera uoluntas? aut quomodo deus inuitat ad pœnitentiam, qui autor est impœnitentiæ? aut quomodo iusta est damnatio, ubi iudex cogit ad malefiaum? Et tamen Paulus paulo ante dixerat: Scimus enim quoniam iudiaum dei est secundum ueritatem in eos qui talia agunt. Audis actionem, audis iudiaum secundum ueritatem. Vbi mera necessitas? Vbi uoluntas nihil aliud quam patiens? Vide uero cui malum illorum imputet Paulus: Secundum autem duriaem tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet uniauiq; secundum opera eius. Et hic audis iustum dei iudiaũ, audis opera digna supplicio. Quod si deus sua tantum bona opera, quæ per nos operatur, imputaret nobis ad gloriam & honorem & immortalitatem, plausibilis esset benignitas (quanquam & hic admisæt Apostolus secundum patientiam boni operis, et rursum, quærentibus uitam æternam) Cæterum qua iustitia infligitur ira, indignatio, tribulatio, angustia, homini uelut operanti malum, qui nihil operatur sp̃ote, sed omnia fiat necessitate? Iam qui consistunt illæ Pauli collationes, de currentibus in stadio, de brabeo, de corona, si nihil est tribuendum nostro conatui? Ad Corinth. capite nono: An nesatis quod hi qui in stadio currunt, omnes

quidem currunt, ſed unus accipit brabeum, ſic currite ut comprehendatis &c. Ac mox: Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptã. Corona non datur niſi certantibus, & præmij loco datur, tanquam hunc honorem promeritis. Rurſum ad *Timotheum prima cap. ſexto. Certa, inquit, bonum certamen fidei, apprehende uitam æternam. Vbi certamen eſt, ibi conatus eſt uoluntarius, Ibi periculum eſt, ne ſi ceſſes perdas præmium.* Non itidem *fit ubi mera neceſſitate euenium omnia.* Rurſum *ad eundem epiſtolæ ſecundæ capite ſecundo:* Nam & *qui certat in agone, non coronatur, niſi qui legitime certauerit. Ac paulo ſuperius: Labora ſicut bonus miles Chriſti: Meminit & agricolæ laborantis: Certanti datur corona, militanti ſalarium: agricola fructum percipit. Item eiuſdem epiſtolæ cap: quarto: Bonũ, inquit, certamen certaui: aurſum conſummaui. In reliquum repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex. Mihi difficile uidetur certamen, coronam, iuſtũ iudicem, reddẽdi, certandi, uerbũ coniũgere cũ omnium rerum mera neceßitate, cum uoluntate nihil agẽte, ſed tantum patiente. Iacobus item hominum peccata nõ tribuit neceßitati ac deo in nobis operanti, ſed ipſorũ*

Iacob. 1. *deprauatæ conaupiſcentiæ. Deus, inquit, neminem tentat, ſed unuſquiſque tentatur a conaupiſcentia ſua abſtractus & illectus: deinde conaupiſcentia cum conceperit, parit peccatum. Malefacta hominum Paulus uocat*

cat opera carnis, non opera dei: uidelicet hoc appellans carnem, quod Iacobus uocat conaupiſcentiam. Et in Actis audit Ananias: Quur tentauit Satanas cor tuum? Paulus itẽ ad Epheſ. cap. ſecundo, mala opera tribuit ſpiritui huius aeris, qui operatur in filijs diffidentiæ. Quæ cõmunicatio Chriſto cũ Belial? Aut facite, inquit, arborem bonam & fructus eius bonos, aut facite arborem malam et fructus eius ſimiliter malos. Qua igitur fronte quidam deo, quo nihil poteſt eſſe melius, tribuũt fructus peſſimos? Quãq; aũt humana cõcupiſcentia ſollicitatur a Satana, aut rebus extrarijs, aut alioqui per occaſionem rei quæ eſt in homine, tamen ſolicitatio non adfert peccandi neceſſitatem, ſi uelimus obniti implorato diuino præſidio: quemadmodum ſpiritus Chriſti prouocans nos ad bene agendum, non adfert neceſſitatem, ſed opem. Cõſentit cũ Iacobo eccleſiaſticus cap. 15. Nemini mandauit deus impie agere, & nemini dedit ſpatium peccandi. At qui cogit, plus facit q̃ ſi mandet. Sed euidẽtius eſt, quod ſcribit Paulus 2. ad Timoth. ſecũdo: Si quis ergo ſe emũdauerit ab iſtis, erit uas in honorẽ. Quomõ emundat ſe, qui nihil agit omnino? Scio hic ſubeſſe tropũ, ſed in præſentia mihi ſatis eſt, quod hic ſermo multũ diſſonat ab his qui uolũt oĩa tribuere meræ neceſſitati. Cõcinit huic illud 1. Ioan. 5: Oĩs qui habet hãc ſpem in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt. Admittã hic tropũ, ſi uiciſſim illi nobis in alijs locis permittent tropi præſidiũ. Et tamen nimis impudẽs

Act. 5.

Matt. 12.

10.

fuerit tropus, ſi quis interpretetur, ſanctificat ſe. i. uelit uolit ſanctificatur a deo. Abijciamus, inquit Paulus,
Rom. 13. *opera tenebrarũ. Et: Expoliãtes ueterẽ hominẽ cũ actibus ſuis. Quomõ iubemur abijcere, & exuere, ſi nihil*
Coloſſ. 3. *agimus? Itẽ ad Ro. 7. Nã uelle adiacet mihi, ꝓficere aũt bonũ nõ inuenio. Hic Paulus uidetur fateri eſſe in hoĩs poteſtate uelle qđ bonũ ẽ, atqui hoc ipſum uelle benefacere, bonũ ẽ opus, alioqui nec uelle malũ erit in malis. Cæterũ extra cõtrouerſiam ẽ uoluiſſe ocãdere, malũ eſſe. Rurſum. 1. ad Co. 14. Spiritus, inquit prophetarũ prophetis ſubiectus ẽ. Si quos agit ſpiritus ſctũs, ſic agit, ut ſit illis liberũ, ſi uelint, obtiæſcere, multo magis hoĩs uoluntas ex ſeſe ſui iuris eſt. Nam hi quos agit ſpiritus phanaticus, nec tacere poſſunt ſi uelint, & ſæpe non intelligũt ipſi qd loquãtur. Eodẽ ꝓtinet illud quod admo*
1 Tim. 4. *net Timoth. Noli negligere gratiã quæ in te eſt. Declarat enim in nobis eẽ, auertere animũ a gratia data. Itẽ*
1. Cor. 15. *alibi. Et gratia eius in me uacua nõ fuit. Signficat ſe nõ defuiſſe gratiæ diuinæ. Quõ non defuit, qui nihil egit? Petrus epiſt. 2. ca. 1. Vos aũt, inquit, omnẽ curã ſubinferẽtes miniſtrate in fide ueſtra uirtutẽ etc. Ac mox: Qua propter fratres magis ſatagite, ut ꝓ bona opera certam uocationem ueſtram & electionem faciatis. Vult noſtram ſoliãtudinem iungi gratiæ diuinæ, ut per gradus uirtutum perueniamus ad perfectionem. Sed iamdudum uereor ne aui uidear in his congerendis immodicus, quum nusq̃ non occurrant in diuinis uoluminibus.*

Quum

Quum enim ſcribat Paulus ſecunda ad Timotheũ cap. tertio: Omnis enim ſcriptura diuinitus inſpirata, utilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum &c. Nihil horum uidetur habere locum, ubi mera & ineuitabili neceſſitate geruntur oĩa. Quor ſum pertinent tot encomia ſanctorum apud eccleſiaſti= cum cap. quadrageſimoquarto, & ſequentibus aliquot, ſi nihil debetur induſtriæ noſtræ? Quid ſibi uult ubiq; Laudata obedientia, ſi ad bona & ſimul mala operata ta= le ſumus inſtrumentum deo, quale ſecuris eſt fabro? At tale inſtrumentum ſumus omnes, ſi uerum eſt dogma Vuycleui. Omnia & ante gratiam & poſt gratiam bo na pariter ac mala quin & media, mera neceſſitate ge= ri, quam ſententiam approbat Lutherus. Quod ne quis a me confictum cauſetur, ipſius uerba ſubſcribam ex aſſertionibus. Vnde, inquit, & hunc articulum neceſſe eſt reuocare. Male enim dixi, quod liberum arbitrium ante gratiam ſit res de ſolo titulo, ſed ſimpliciter debui dicere, liberum arbitrium eſt figmentum in rebus ſeu titulus ſine re, quia nulli eſt in manu quippiã cogitare mali aut boni, ſed omnia ut Vuycleui articulus Con= ſtantiæ condemnatus recte docet, de neceſſitate abſolu= te eueniunt. Hactenus Lutheri uerba recitauimus. Mul ta loca prudens prætereo, quæ ſunt in Actis & in Apo= calypſi, ne moleſtus ſim lectori. Hæc tam multa, non ſi= ne cauſa mouerunt eruditos ac ſanctos uiros, ne in to= tum tollerẽt liberum arbitrium. Tantũ abeſt ut ſpiritu

10.

Satanæ

Satanæ fuerint instigati, sibiq; damnationem accersierint, fidentes operibus suis. Nunc tempus est, ut ex aduerso recensеamus aliquot scripturarum testimonia, quæ uidentur prorsus tollere liberum abitrium. Ea sane nonnulla sunt obuia nobis in sacris uoluminibus, sed in his duo præcipua sunt, ac cæteris euidentiora, quorũ utrũq; sic tractat Paulus apostolus, ut prima specie nihil omnino tribuere uideatur uel operibus nostris, uel liberi arbitrij uiribus. Alter locus est Exodi cap. 9. & tractatur a Paulo epistolæ ad Romanos capi. nono, Indurauitq; dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos. Et rursus: Iccirco autem posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra. Paulus sic explicat adducens similem locum, qui est Exodi trigesimo secundo: Mosi enim dixit: Miserebor cuicunq; miserеor, & commiserabor quemcunque commiseror. Igitur non uolentis, neq; currentis: sed miserentis est dei. Alter est apud Malachiam capit. primo, & tractatur apud Paulum cap. nono: Nonne frater erat Iacob, dicit dominus: Et dilexi Iacob, Esau autem odio habui, Paulus sic explicat: Quum enim nondum nati essent, aut aliquid boni egissent aut mali, ut secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex uocãte dictum est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autẽ odio habui. Quoniã autem absurdum uidetur, ut deus qui non solũ iustus est, uerum etiam bonus, induraße dicatur

catur cor hominis, ut per illius maliciam, ſuã illuſtraret potentiam. Origenes libro περὶ ἀρχῶν tertio, ſic explicat nodũ, ut fateatur occaſionẽ indurationis datã a deo, ulpam tamen in Pharaonem reijciat, qui ſua malicia factus ſit obſtinatior per hæc, per quæ debebat ad pœnitentiã adduci: quẽadmodum ex eodẽ hymbre terra aulta producit fructum optimũ, inaulta ſpinas ac tribolos: & quemadmodum ex eodem ſole cera liqueſcit, limus dureſcit: ita lenitas dei, quæ tolerat peccantẽ, alios adducit ad pœnitentiã, alios reddit obſtinatiores in malicia. Miſeretur ergo eorum, qui dei bonitatẽ agnoſcentes reſipiſcunt. Indurantur autẽ qui dilati ad pœnitẽtiã neglecta dei bonitate, proficiũt ad deteriora. Tropũ autẽ, quo dicitur feciſſe, qui dedit occaſionem, probat primũ ex cõſuetudine ſermonis popularis, quo uulgo pater dicit filio, ego te perdidi: quod errantem non ſtatim punierit. Vſus eſt ſimili tropo Eſaias capit. 63. Quare errare nos feciſti domine de uijs tuis, induraſti cor noſtrũ, ne timeremus te? Hunc locũ iuxta ſententiam Origenis interpretatur Hieronymus. Indurat deus, quum nõ ſtatim caſtigat peccantẽ, & miſeretur, quũ mox per afflictiones ad pœnitentiam inuitat. Sic apud Oſee loquitur iratus: Non uiſitabo ſuper filias ueſtras quũ fuerint fornicatæ. Rurſus miſericorditer caſtigat in pſal. 88. Viſitabo ĩ uirga iniqtates eorũ, & in uerberibus peccata eorũ. Eodẽ tropo dixit Hie. ca. 20. Seduxiſti me domine, & ſeductus ſum, fortior me fuiſti, & inualui-

Oſee. 4.

inualuiſti. Seduœre dicitur qui non ſtatim reuocat ab errore, quod ipſum exiſtimat Origenes interim cõduœre ad perfectiorem ſanitatem, quemadmodum periti chirurgi malunt tardius obduœre cicatriœm uulneri, quo magis educta per hiatum uulneris ſanie ſuccedat perpetua ſanitas. Annotat & illud Origenes, quod ait dominus: In hoc ipſum excitaui te, non in hoc ipſum feci te. Alioqui Pharao non fuiſſet impius, ſi talem cõdidiſſet deus, qui contemplatus eſt omnia opera ſua, & erant ualde bona. Nunc utroq; uertibili uoluntate cõditus, ſuapte ſponte deflexit ad malũ, dũ ſuo animo maluit obſequi, q̃ dei iuſſis obtẽperare. Hac autem Pharaonis malicia deus abuſus eſt in ſuã gloriã & ad ſalutem populi ſui, quo magis perſpicuũ eſſet, hoĩes fruſtra conari, qui dei uolũtati reſiſtũt: quẽadmodũ prudẽs rex aut patrifamilias ſæuitia quorũdã, quos odit, tamẽ ad puniẽdos improbos abutitur. Nec tamẽ ideo uis fit noſtræ uoluntati, ſi rerũ euentus in manu dei eſt, aut ſi ille conatus hominum pro ſuo arcano conſilio, alio uertit quam illi deſtinarant. Quemadmodum igitur malorũ conatus uertit in bonũ piorum, ita bonorũ conatus non aſſequuntur quod expetunt, niſi adiuti gratuito dei fauore. Nimirũ hoc eſt qđ ſubijcit Paulus: Igitur non uolentis, neq; currentis, ſed miſerentis eſt dei. Præuenit dei miſericordia uoluntatem noſtram, comitatur eandem in conando, dat feliœm euentum. Et tamen interim uolumus, currimus, aſſequimur, ſic tamen ut hoc

Rom. 9.

ipſum

ipſum quod noſtrũ eſt aſcribamus deo, cuius ſumus to
ti. Satis autem explicãt nodum de præſcientia, qđ non
imponat neœſſitatem uoluntati noſtræ, ſed mea ſenten
tia uix alius felicius quam Laurẽtius Valla. Nec enim
præſcientia cauſa eſt eorum quæ eueniunt, quum & no
bis cõtingat multa præſcire, quæ non ideo eueniũt quia
præſcimus, ſed ideo præſcimus, quod ſint euentura.
Quẽadmodũ non ideo fit eclipſis ſolis, quod eã aſtro=
logi futurã prædixerint: ſed ideo futurã prædixerũt,
quod eſſet futura. Cæterũ de uoluntate ac deſtinatione
dei difficilior eſt quæſtio. Vult enim deus eadem quæ
præſcit. Nam aliquo modo uelit oportet, qui quod præ=
ſcit futurum, tamen non impedit, quũ ipſi ſit in manu.
Et hoc eſt quod ſubijcit Paulus: Voluntati eius quis reſi
ſtit, ſi miſeretur cui uult, ſi indurat quẽ uult? Etenim ſi
eſſet rex, q quicquid uellet, efficeret: neq; quiſquã poſ=
ſet obſiſtere, faœre dicœretur quicquid uellet. Ita dei uo
luntas, quoniã eſt principalis cauſa omnium, quæ fiunt,
uidetur noſtræ uoluntati neœſſitatẽ induœre. Nec hãc
quæſtionẽ expliœat Paulus, ſed obiurgat diſputantem:
O homo tu quis es qui reſpondes deo? Verum obiurgat
impie obmurmurantem, ueluti ſi herus diœat ſeruore=
ſponſatori, quid tua refert, quare ſic iubeã, tu fac quod
iubeo? aliud reſponſurus ſi ſeruus prudẽs ac beneuolus
modeſte cupiat a domino diſœre, quare uelit hoc fieri,
quod in ſpeciẽ uideretur inutile. Voluit deus male pe=
rire Pharaonẽ, et iuſte uoluit, et bonũ erat illũ perire:

10.

nec

nec tamen ille coactus est dei uolũtate, ut pertinaciter esset impius. Veluti si dominus sciens prauũ ingenium serui, cõmitteret illi munus, in quo daretur accasio peccandi, quo deprehensus lueret pœnas in exemplũ aliorum, præscit illum peccaturũ & usurum ingenio suo, & uult eum perire, & uult eum aliquo pacto peccare, nec tamem excusatur seruus, qui suapte malicia peccauit. Iam enim antea commeritus est, ut omnibus prodita ipsius malicia det pœnas. Verum unde sumes initium meritorũ, ubi est perpetua necessitas, & ubi nunquam fuit libera uolũtas? Quod autem de rerum euentu diximus, quia deus frequenter alio uertit quod agitur, quam destinarant homines, ut in plerisq; uerũ est, ita non est perpetuo uerum: & frequentius accidit in malis quam in bonis. Iudæi crucifigẽtes dominum, destinarant illum in totum abolere: hoc impium illorum consilium deus uertit in gloriam filij sui, & in salutem totius mundi. Sed Cornelius ille Centurio, qui bonis operibus ambiebat fauorem numinis, assequutus est, quod uolebat. Et Paulus consummato cursu, assequutus est coronam quam ambiebat. Hic non exutiam, an deus, qui est sine controuersia primaria, & summa causa omnium quæ fiunt, quædam sic agat per causas secundarias, ut ipse interea nihil agat: an sic agat omnia, ut secundariæ causæ tantum cooperentur causæ principali, tametsi non sunt alioqui necessariæ. Certe dubitari non potest, quin deus, si uelit, possit omnium secundariarum

dariarum cauſarum naturalem effectum in diuerſum uertere. Videlicet effiere poteſt, ut refrigeret & humectet ignis, ut duret & exicæt aqua, ut obſcuret ſol, ut rigeant flumina, ut fluant rupes, ut ſeruet uenenum, ut interimat cibus. Quemadmodum ignis fornacis Babylonicæ tres pueros refocillauit, & idem Chaldæos exuſſit. Id quoties facit deus, miraculum dicitur. Hac ratione poteſt adimere guſtum palato, iudicium cauſis, ingenij, memoriæ, uoluntatiſq; uires obſtupefacere, & ad id quod ipſi uiſum fuerit, cogere. Quemadmodum fecit in Balaam, qui uenerat ut malediceret, nec potuit: aliud loquebatur lingua, aliud uolebat animus. Cæterum quod in paucis fit, non pertinet ad generalem ſententiam. Et tamen in his quicquid deus uult, ex iuſtis cauſis uult: licet nobis aliquoties incognitis. Huic uoluntati nemo poteſt reſiſtere, ſed ordinatæ uoluntati, ſiue, ut ſcholæ uocant, uoluntati ſigni nimirum ſæpe reſiſtitur. An non reſtitit Hieroſolyma, quæ noluit congregari, quũ deus uoluerit? Sed dixerit aliquis: Interim duplici nomine neceſſitas eſt in rerum euentis, quod nec præſcientia dei falli poſſit, nec uoluntas impediri. Non omnis neceſſitas excludit liberam uoluntatem, quemadmodum deus pater neceſſario gignit filium, & tamen uolens ac libere gignit, quia non coactus. Poteſt & in humanis rebus aliqua poni neceſſitas, quæ tamen non excludat libertatem noſtræ uoluntatis. Præſciebat deus, & quod præſciebat aliquo

modo uolebat, fore ut Iudas proderet dominum. Itaq; si ſpectes dei præſcientiam infallibilem, & uoluntatem immutabilem, neceſſario euenturum eſt, ut Iudas prodat dominum, & tamen Iudas poterat mutare uoluntatem ſuam, aut certe poterat non ſuſcipere uoluntatem impiam. Dices: *Quid ſi mutaſſet? Non fuiſſet falſa dei præſcientia, nec impedita uoluntas, quum hoc ipſum præſciturus fuerit ac uoliturus, quod eſſet mutaturus uoluntatem. In his qui rem ſcholaſticæ ſubtilitate diſcutiunt, recipiunt neceſſitatem conſequentiæ, conſequentis neceſſitatem reijciunt. Nam his uerbis ſolent explicare quod ſentiunt. Fatentur enim neceſſario conſequi, quod Iudas proditurus fuerit dominum, ſi hoc ab æterno uoluntate efficaci uoluit deus: at negant conſequi, quod ideo neceſſario proditurus ſit, quum ex ſua praua uoluntate ſuſceperit impium negocium. Sed non eſt huius inſtituti, hoc genus argutias perſequi. Iam quod dictum eſt: Indurauit dominus cor Pharaonis, poteſt eodem accipi ſenſu, quo accipitur illud Pauli: Tradidit illos in reprobum ſenſum: ut idem opus ſit peccatum, & pœna peccati. Sed quos tradit deus in reprobum ſenſum, utiq; tradit ob merita præcedentia, ueluti Pharaonem, quod tot ſignis prouocatus, noluerit dimittere populum: philoſophos, quod quum dei diuinitatem noſſent, coluerint lapides & ligna. Verum ubi mera perpetuaq; neceſſitas eſt, nulla poſſunt eſſe merita, neq;*

Exod. 7.
Rom. 1.

neq; bona, neq; mala. Ad hæc, negari non potest, quin ad omnem actum concurrat operatio diuina, quum omnis actio res quædam sit, atque etiam bonum quoddam sit, uelut adulteram complecti, aut hoc ipsum uelle. Cæterum actus maliqa non profiscatur a deo, sed a nostra uoluntate, nisi quod deus, ut dictum est, dici posset aliquo sensu maliqam uoluntatis operari in nobis, quod eam sinat ire quo uelit, nec reuocet per suam gratiam. Ita perdidisse dicatur hominem, qui quum seruare posset, passus est perire. Sed hisce de rebus satis, quod ad hunc locum attinet. Nunc ad alterum de Esau & Iacob, de quibus nondum natis oraculo responsum est: Maior seruiet minori, ut habetur Genesis. 25. Sed hæc uox non proprie pertinet ad hominis salutem: potest enim deus uelle, ut homo, uelit nolit, seruus sit, aut pauper, ut tamen non reijciatur ab æterna salute. Cæterum, quod attexit ex Malachiæ capit. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui: si literã urgeas, deus nec amat quemadmodũ nos amamus, nec odit quenquam, quum in hunc non cadant affectus huiusmodi. Præterea, quod cœperam dicere, uidetur illic loqui propheta non de odio quo damnamur in æternum, sed de afflictione temporaria: ueluti dicitur ira ac furor dei. Reprehendũtur illic, qui uolebant extruere Idumæam, quam deus uolebat manere dirutam. Porro quod attinet ad tropologiam, nec omnes gẽtes dilexit deus, nec omnes Iudæos

odit, sed ex utraq; gente quosdam elegerat, ut hoc te=
stimonium apud Paulum non admodum pugnet ad pro
bandam necessitatem, sed potius ad retundendam arro
gantiam Iudæorum, qui credebant sibi proprie deberi
gratiam Euangelicam, quod essent posteritas Abrahæ,
& gentes abominabantur, nec recipi patiebantur ad
Euangelicæ gratiæ consortium. Id paulo post explicans
dicit: Quos & uocauit, non solum ex Iudæis. &c. Quo
niam autem deus quos odit aut diligit, ex iustis causis
odit aut diligit, non magis offiat libertati arbitrij odi=
um & amor, quo prosequitur nascituros, quam quo
natos. Nondum natos odit, quia certo præscit illos ge=
sturos odio digna: natos odit, quia committunt odio
digna. Iudæi qui erant populus dilectus, reiecti sunt, et
gentes qui non erant populus, receptæ sunt. Quare Iu=
dæi reasi sunt ab olea? quia noluerunt credere. Quare
insitæ gentes? quia obedierunt Euangelio. Hãc causam
adfert ipse Paulus: Propter incredulitatem, inquit, fra
cti sunt, utiq; quia credere noluerunt. Et exectis facit
spem ut rursus inserantur, si relicta incredulitate uo=
luerint credere: & insitis inijcit metum, ne exãdantur,
si auerterint sese a gratia dei. Tu, inquit, fide stas, noli
altum sapere, sed time. Ac mox: Vt non sitis uobismet
ipsis sapientes. Hæc nimirum arguunt Paulum hoc il=
lic agere, ut reprimat gentium simul & Iudæorum ar=
rogantiam. Tertius locus est Esaiæ. 45. Væ qui con=
tradicit factori suo, testa de samijs terræ. Nunquid di=

cæt lu=

ect lutum figulo suo: Quid facis? & opus tuum absque manibus est? Sed euidentius apud Hieremiam cap. 18. Nunquid sicut figulus iste non potero uobis facere domus Israel? Ecce, sicut lutum in manu figuli, sic uos in manu mea. Hæc testimonia magis pugnant apud Paulum, quam apud prophetas, unde decerpta sunt. Paulus enim ita recenset: An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere, aliud quidem uas in honorem, aliud uero in contumeliam? Quod si deus uolens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia uasa iræ apta ad interitum, ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in uasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam &c. Vterq; locus prophetæ obiurgat populum obmurmurantem domino, quod affligeretur ad emendationem. Horum impias uoces retũdit propheta, quemadmodum Paulus retudit hanc impiam responsationem: O homo tu quis es: In his autem non aliter debemus nos submittere deo, quam figuli manibus obtemperat lutum udum. Verum hoc non adimit in totum liberum arbitrium, nec excludit uoluntatem nostram, uoluntati diuinæ cooperantem ad salutem æternam. Etenim apud Hieremiam mox sequitur cohortatio ad pœnitentiam, quem locum ante retulimus. Ea frustra fit, si ex necessitate fiunt omnia. Porro quod hic Pauli sermo non pertinet ad excludendam in totum liberi arbitrij uim, sed ad retundendam impiam murmurationem Iudæorum aduersus deum, Rom. 9. 10.

qui ob peruicaæm incredulitatem reijæbantur a gra=tia Euangelij, gentibus ob credulitatem reæptis, ſatis explicat ſeaunda epiſtola ad Timotheum æapit. 2. In ma=gna autem, inquiens, domo non ſolum ſunt uaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia, & quædam qui=dem in honorem, quædam uero in contumeliam. Si quis ergo ſe emundauerit ab iſtis, erit uas in honorem ſan=ctificatum, & utile domino, ad omne opus bonum pa=ratum. Huiuſmodi uero ſimilitudines doœndi gratia *ſic adhibentur in literis ſacris, ut tamen non quadrent per omnia. Alioqui quid ſtultius, quam ſi quis diæt matulæ ſamiæ: Si teipſam expurgaris, eris uas utile & honorificum: uerum hoc recte diatur teſtæ rationali, quæ monita poteſt ſeſe accommodare ad uoluntatem domini.* Præterea, *ſit ſane ſimpliciter homo deo, quod lutum eſt in manu figuli, qualeunque uas fingitur, nulli imputabitur, niſi figulo, præſertim ſi talis ſit figulus, qui lutum etiam ipſum ſuo arbitrio crea=rit ac temperarit.* Hic *uas, quod ideo nihil com=meruit, quia ſui iuris non eſt, conijcitur in ignem æter=num. Ad id igitur interpretemur parabolam, cuius docendi gratia adhibita eſt. Quod ſi uelimus omnes eius partes ſuperſtitioſe ad id quod propoſitum eſt accommodare, cogemur multa ridicula dicere.* Figu=lus hic *facit uas in contumeliam, ſed ex meritis præ=cedentibus, quemadmodum reiecit Iudæos quoſdam, ſed ob incredulitatem. Rurſus ex gentibus facit uas hono=*

rificum

rifiam ob credulitatem. Iam qui nos urgent ſacræ ſcri
pturæ uerbis, ac ſimilitudinem de figulo & maßa uo=
lunt ſimpliciter acipi, quur non cœdunt nobis, ut
alterum loæum: Si quis ſe emundauerit, ſimpliciter acĩ=
piamus? Et ita Paulus reperietur ſibi contradicere. In 2. Timo. 2.
priore loco totum ponit in manu dei, hic totum ponit
in manu hominis. Et tamen uterque loæus ſanus eſt,
quanquam aliud hic, aliud agit ille. Prior occludit os
obmurmurantis deo, poſterior inuitat ad induſtriam,
ac deterret a ſecuritate aut deſperatione. Non diſſimi= 10.
lis huic loæus eſt Eſaiæ cap. 10. Nũquid gloriabitur ſe
curis contra eum, qui ſecat in ea, aut exaltabitur ſerra
contra eum, a quo trahitur? Quomodo ſi eleuetur uir=
ga contra eleuantem ſe, & exaltetur bacaulus, qui utiq;
lignum eſt. Hæc dicta ſunt aduerſus impium regem, cu
ius ſeuitia deus abuſus fuerat ad cæſtigandum populum
ſuum. At is ea, quæ gerebantur diuino permiſſu, tribue
bat ſuæ ſapiẽtiæ, ſuiſq; uiribus, quum fuiſſet organum
iræ diuinæ. Organum erat, ſed uiuum & rationale.
Quale ſi eſſet ſecuris & ſerra, non abſurde dicerẽtur
& ipſæ aliquid agere una cum fabro. Serui ſunt inſtru=
menta uiua dominorum, ut docet Ariſtoteles, qualia fo=
rent ſecures, ſerræ, ligones, aratrum, ſi per ſe moueri
poſſent, quemadmodum tripodes ac lebetes, quos ſic
fabricatus erat Vulcanus, ut ſua ſponte uenirent in cer=
tamen. Herus præſcribit, ſuppeditat ea quibus eſt opus,
neq; quicquam poſſit efficere ſeruus abſq; domino, &

tamen nemo dicat ſeruum nihil agere, domini iußis ob ſequentem. Porro ſimilitudo adhibita non ualet ad tol= lendam arbitrij libertatem, ſed ad retundendam arro= gantiam regis impij, non deo, ſed ſuo robori ſuæq; ſa pientiæ tribuentis quod geſſerat. Neque uero difficile Ezec. 36. *diluitur quod adducat Origenes ex Ezechiele: Aufe= ram cor lapideum ab eis, & immittam eis cor carneũ. Simili figura poſſet dicere præceptor diſcipulo ſolœ= ciſſanti: Eximam tibi linguam iſtam barbariam, & in= ſeram Romanam: nihilo ſeius tamen a diſcipulo requi= rit induſtriam, tametſi extra præceptoris operam non poſſet diſcipulus mutare linguam. Quid eſt cor lapi= deum? Cor indocile & obſtinatum in malicia. Quid eſt cor carneum? Cor docile, & obſequens gratiæ diuinæ. Qui ſtatuunt liberum arbitrium, nihilo ſeius fatentur animum in malis obſtinatum, non poſſe ad ueram pœ= nitentiã emolleſcere, niſi adiutrice gratia cœleſti. Qui docilem reddit, exigit & tuum conatum, ut doctus eua*

Pſal. 50. *das. Dauid orat: Cor mundum crea in me deus. Et Pau*

Ezech. 18. *lus dicit: Qui ſe emundauerit. Ezechiel dicit: Facite uo= bis cor nouum, & ſpiritum nouum. Contra, Dauid cla mat: Et ſpiritum rectum innoua in uiſceribus meis. Da uid orat: Et omnes iniquitates meas dele. Contra Ioan=*

1. Ioan. 3. *nes: Omnis qui habet hanc ſpem in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt. Dauid orat: Libera me de ſan=*

Eſaiæ. 52. *guinibus deus. Propheta reclamat: Solue uincula colli*

Roma. 13. *tui, captiua filia Sion. Et Paulus: Abijciamus opera te= nebra=*

nebrarum. Item Petrus: Deponentes omnem maliciam I. Pet 2.
& omnem dolum, & simulationes. &c. Paulus ad Phi
lip. 2. Cum metu, inquit, & tremore uestram salu=
tem operamini. Atq; idem prioris ad Corinthios 12.
Idem uero deus, qui operatur omnia in omnibus. Hu=
ius generis plusquam sexcenta loca sunt in diuinis li=
teris. Si nihil operatur homo, quur dicit: Operamini?
Si quid agit homo, quur dicit: Deus operatur omnia
in omnibus? Quorum altera, si quis ad suum commo=
dum detorqueat, nihil agit homo. Altera, si quis ad 10.
suam causam urgeat, totum facit homo. Quod si ni=
hil agit homo, nullus est locus meritis. Vbi non est lo=
cus meritis, ibi nec supplicijs, nec præmijs locus est. Si
totum agit homo, non est locus gratiæ, cuius mentio=
nem totics inculcat Paulus. Non secum pugnat spiri=
tus sanctus, cuius afflatu proditæ sunt Canonicæ literæ.
Vtraque pars amplectitur & agnoscit inuiolabilem
scripturæ maiestatem. Sed interpretatio quærẽda, quæ
nodum explicet. Qui tollunt liberum arbitrium, sic in
terpretabuntur: Ad quod uelis, extẽde manum, id est,
gratia extendet manum tuam ad quod ipsa uelit. Fa=
cite uobis cor nouum, id est, gratia dei faciet in uobis
cor nouum. Omnis qui habet hanc spem, in eo sancti=
ficat se, id est, gratia sanctificat ipsum. Et abijciamus
opera tenebrarum, id est, gratia abijciat. Toties occi=
nitur hæc cantio in diuinis literis: Fecit iustitiam, ope=
ratus est iniquitatem. Id quoties occurrit, exponemus,

deus fecit & operatus est in illo iustitiam & iniquitatem. Iam si proferam hic ueterum orthodoxorum aut etiam cõaliorũ interpretationem, mox reclamabitur, homines erant. Atqui in interpretatione tam uiolenta tortaq;, non liæbit mihi diære, Lutherus homo est? Sane penes istos uictoria est, si ipsis liæt utcunque æquæ commodum est, interpretari scripturas, nobis nec ueterum interpretationem sequi liæbit, nec nostram adferre in medium. Et hæc scriptura diluidior est, q̃ ut egeat interprete, extẽde manũ ad quod uoles, id est, gratia extendet manum tuam, ad quod ipsa uolet, quod probatissimi doctores interpretati sunt, somniũ erit, nõ enim dicam quod alij non tacuerunt, instinctus Satanæ. Atqui hæc loca, quæ uidẽtur ĩter se pugnare, facile redigũtur in concordiam, si nostræ uoluntatis conatum cũ auxilio diuinæ gratiæ copulemus. In cõparatione figuli & fœtoris, mordicus urgent nos uerbis simpliciter intellectis, quoniam ita commodum est æquæ ipsorum, hic parum pudenter reædunt a uerbis diuinæ scripturæ, uidelicet non multo uereundius interpretantes, q̃ si quis dicat Petrum scribere, & alius interpretetur, non ipse scribit, sed alius scribit in ædibus eius. Nunc experiamur, quantum habeant roboris, quæ Martinus Lutherus adducit ad subruendam liberi arbitrij potestatẽ. Adducit enim ex Geneseos capite. 6. & 8. Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Hoc loco scriptura non accipit carnem simpliciter pro impio

impio affectu, quemadmodum aliquoties usurpat Pau=
lus quum opera cărnis iubet mortificări, sed pro infir=
mitate naturæ procliuis ad peccandum. Quemadmo=
dum Corinthios cărnales appellat, quod nondum essent
căpaces solidioris doctrinæ, uelut infantes etiamnũ in
Christo. Et Hieronymus in quæstionibus Hebraicis in=
dicat apud Hebræos aliud haberi, quam nos legimus,
nimirum ita: Non iudicabit spiritus meus homines istos Gen.6.
in sempiternum, quia cărnes sunt. Quæ uerba non seue
ritatem dei, sed clementiam sonant. Carnes enim appel 10.
lat infirmæ conditionis, & ad malum procliues: spiri=
tum autem uocat indignationem. Negat itaq; se uelle
illos æternis supplicijs seruare, sed uelle misericor di=
ter hic pœnas de illis sumere. Et tamen hoc dictũ non p
tinet ad uniuersum genus hominum, sed tantũ ad illius
ætatis homines nefandis uitijs corruptissimos. Et ideo
dicit, in hominibus istis. Nec tamen simpliciter ad uni=
uersos illius ætatis homines pertinebat: quandoqui =
dem laudatur Noe ut uir iustus & deo gratus. Eodem
modo dissolui potest quod adfertur ex eiusdem operis
căpit. 8. Sensus enim & cogitatio cordis humani prona
sunt ad malũ ab adolescentia sua. Et căp. 6. Cuncta co=
gitatio cordis intenta est ad malũ omni tẽpore. Procli=
uitas aũt ad malum, quæ est in plerisq; hominibus, non
adimit in totũ libertatem arbitrij, etiãsi uinci in totũ nõ
potest, sine auxilio gratiæ diuinæ. Quod si nulla pars
resipiscentiæ pendet ab arbitrio, sed omnia necessitate

quadam

quadam geruntur a deo, quur inibi datum est homini-
bus spatium pœnitendi? Eruntq; dies illius centum &
uiginti annorum. Nam Hieronymus in quæstionibus
Hebraicis hunc locum referri uult non ad spatium hu-
manæ uitæ, sed ad tempus diluuij, quod indultum est,
ut interim, si uellent resipiscerent: si nollent, digni ui-
derentur ultione diuina, qui lenitatem domini contem-
psissent. Porro quod adducit ex Esaiæ cap. 40. Susce-
pit de manu domini pro omnibus peccatis suis. Hierony
mus de diuina uindicta interpretatur, nõ de gratia red
Rom. 5. dita pro malefactis. Quanquam enim Paulus dicit: Vbi
abundauit peccatum, superabundauit & gratia: non ta
men consequitur ex hoc, quod ante gratiam gratum fa-
cientem non possit homo adiutus auxilio dei, per ope-
ra moraliter bona sese præparare fauori diuino, quem-
admodum legimus de Cornelio Centurione nõdum ba-
Acto. 10. ptizato, ac nondum afflato spiritu sancto: Precationes
& eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam apud
deum. Si omnia opera mala sunt quæ fiunt ante gratiã
illam summam, an opera mala conciliant nobis fauo-
rem dei? Iam quod adfert ex Esaiæ cap. eodem: Omnis
caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Ex-
iccatum est fœnum, & flos eius decidit. Quia spiritus
domini sufflauit in illud, uerbum autem domini manet
in æternum: mihi uidetur uolentius trahi ad gratiam
& liberum arbitrium. Siquidem hoc loco spiritũ acci-
pit Hieronymus pro indignatione diuina, carnem pro

infirma

infirma hominis conditione, quæ nihil ualet aduersus deum: florem pro gloria, quæ nascitur ex felicitate rerum corporalium. Iudæi gloriabantur in tẽplo, in præputio, in uictimis: Græci gloriabantur in sapientia sua. Verum per Euangelium reuelata ira dei de cœlo, exiecta est omnis illa gloria. Nec tamen omnis affectus hominis est caro, sed est qui dicatur anima, est qui dicatur spiritus, quo nitimur ad honesta: quam partem animi, rationem uocant, aut ἡγεμονικὸν, id est, principalem, nisi forte in philosophis nullus fuit ad honesta nixus, qui doauerunt milies oppetendam mortem citius, quam admittendam turpitudinem, etiam si sciremus futurum, ut & ignorarent homines, & deus ignosceret. Quánquam sæpe corrupta ratio male iudicat. Nescitis, inquit dominus, cuius spiritus sitis. Errore quærebant uindictã, quod ad preces Heliæ descendisset olim ignis de cœlo, qui absumpsit Pentecontarchos cum suo comitatu. Esse autem & in bonis spiritum humanum diuersum a spiritu dei, declarat Paulus ad Romanos 8. Ipse enim spiritus testimoniũ reddit spiritui nostro, quod sumus filij dei. Quod si quis contendat, id quod est in hominis natura præstantissimum, nihil aliud esse quam carnem, hoc est, affectum impium: huic facile assentiar, si quod asseuerat, sacræ scripturæ testimonijs doceat. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Porro Ioannes docet eos qui credunt Euangelio, ex deo nasci, ac fieri filios dei,

10.

Luc. 9.

atq;

atq; adeo deos. Et Paulus distinguit hominẽ carnalem, qui nõ sapit ea quæ dei sunt, a spirituali, qui omnia diiudicat. Rursus alias uocat nouam creaturam in Christo. Si totus homo etiam renatus per fidem nihil aliud est q̃ caro, ubi spiritus e spiritu natus, ubi filius dei, ubi noua creatura? Super his doceri uelim. Interim abutar ueterũ autoritate, qui semina quædam honesti tradunt insitamentibus hominũ, quibus aliquo modo uident & expetunt honesta, sed additos affectus crassiores, qui solicitant ad diuersa. Porro uolũtas huc aut illo uersatilis dicitur arbitrium, quæ tametsi ob relictam in nobis peccati procliuitatem, fortasse propensior est ad malũ q̃ ad bonum, tamen nemo cogitur ad malum, nisi consentiat. Rursus, quod recitat ex Hieremiæ cap. 10. Sio domine, quoniam non est hominis uia eius, nec uiri est ut ambulet & dirigat gressus suos: magis ad rerum lætarum & tristium euentus pertinet, q̃ ad potestatem liberi arbitrij. Frequenter enim quũ maxime cauent homines, ne quid inarrãt mali, maxime malis inuoluuntur. Nec ob id adimitur libertas uoluntatis, uel his q patiũtur, quia malũ uenturũ nõ præuiderãt: uel his q inferũt, quia nõ eodẽ animo affligũt inimicos, quo deus p illos hoc facit: nimirũ ut castiget. Quod si maxime torqueas ad liberũ arbitriũ, nemo nõ fatetur absq; dei gratia neminẽ posse rectũ uitæ cursum tenere, & quotidie
Psal. 5. oramus: Dirige domine deus in cõspectu tuo uiã meam: nihilo secius tamen interim annitimur & ipsi pro uiribus.

bus. Oramus: Inclina cor meum deus in testimonia tua: Psal. 118.
Qui petit auxilium, nõ doponit conatum. Iterum Pro=
uerbiorum. 16. Hominis est præparare cor, domini aũt
est gubernare linguam. Et hoc ad euenta rerum pert=
net, quæ possunt accidere aut non accidere, atra dispen=
dium salutis æternæ. Quomodo autem est hominis præ
parare cor, quum Lutherus affirmet omnia necessitate
geri? At idem eodẽ in loco dicit: Reuela domino opera
tua, & dirigentur cogitationes tuæ. Audis opera tua,
audis cogitationes tuas, quorum neutrum dici potest, si
deus in nobis operatur omnia & bona & mala. Initiũ
uitæ bonæ, misericordia & ueritas. &c. Aliaq; inibi
multa leguntur, quæ faciunt pro his qui statuunt libe=
rum arbitrium. Quod autem dicit ex eodem capite:
Omnia propter semetipsum operatus est dominus, eti=
am impium ad diem malum, Deus non condidit ul=
lam naturam ex se malam, & tamen sic sua ineffabili
sapientia temperat omnia, ut mala quoque uertat in bo
num nostrum, & in gloriam suam. Nec enim Luci fe=
rum condidit malum, sed sua sponte desciscentem reser=
uat æternis supplicijs, & per huius malicia exercet
pios, punit impios. Neq; multo magis urget, quod re=
fert ex cap. 20. Sicut diuisiones aquarum, ita cor re=
gis in manu domini, quocunq; uoluerit inclinabit illud.
Non statim cogit, qui inclinat: & tamen nemo negat,
ut dixi, deum posse uim facere cogitationi hominis,
extundere quod uolebat, & aliam uoluntatem inse=
rere, quin

rere, quin & mentem ipſam poteſt adimere. Nec ideo tamen non manet in nobis regulariter liberum arbitrium. Quod ſi Solomon ſentit hic, quod interpretatur Lutherus, quum omnia corda ſint in manu domini, quur hoc ceu peculiare pronunciat de corde regis? Hic Ioas magis conſentit cum eo quod legimus Iob. 34. Qui regnare facit hominem hypocritam, propter peccata populi. Item Eſaiæ. 3. Et dabo pueros principes eorum, et effœminati dominabuntur eis. Quum deus propitius populo ſuo inclinat animum regis ad bona, non adfert illius uoluntati neceſsitatem. Cæterum ad malum inclinare dicitur, quum offenſus populi peccatis, non reuocat animum ſtulti principis ad rapinas, ad bella, ad tyrannidem propenſum, ſed ſinit illum ſuis affectibus præcipitem agi, quo per illius malitiam caſtiget populum. Quod ſi quando fieret, ut deus regem ita commeritum impelleret ad malitiam, nihil eſt neceſse peculiarem caſum trahere ad ſententiam generalem. Huiuſmodi teſtimoniorum, cuiuſmodi Lutherus profert e Prouerbijs, ingens acerruus undiquaq; colligi poterat, ſed magis faceret ad copiam quam ad uictoriam. Tale genus argumentorum rhetores ſolent in media acie conijcere. Sunt enim huiuſmodi pleraq;, ut adhibita commoda interpretatione, uel a libero arbitrio ſtare, uel contra liberum arbitrium pugnare queant. Illud telum Lutherus exiſtimat Achilleum, & inuitabile, quod Chriſtus in Euangelio Ioannis. 15. ait.

Sine

Sine me nihil poteſtis faœre. Atqui mea ſententia poteſt ad hoc non uno modo reſponderi. Primum, uulgo nihil agere dicitur, qui non aſſequitur id quod expetit, & tamen frequenter aliquouſq; promouit, qui conatur. In hoc ſenſu ueriſſimum eſt, nos ſine Chriſto nihil poſſe faœre, loquitur enim illic de fructu Euangelico, qui non contingit niſi manentibus in uite, qui eſt Chriſtus Ieſus. 1. Cor. 3.
Hoc tropo dixit Paulus: Itaq; neq; qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incremẽtũ dat deus. Quod minimi momenti eſt, ac per ſe inutile, nihil appellat. Itẽ. 1. ad Corinth. cap. 13. Si charitatem non habuero, nihil ſum. Et mox: Nihil mihi prodeſt. *Rurſus ad Romanos cap. 4. uocat ea quæ non ſunt, tanquam ſint. Rurſus ex Oſee, non populum uocat, populum contemptum & reiectum. Simili figura dictum eſt in pſalmis:* Ego ſum uermis & non homo. *Alioqui ſi quis urgeat hac uoce, nihil, ne peccare quidẽ liœbit ſine Chriſto. Nam Chriſtũ hic opinor diã gratiam eius, niſi confugiant ad illud iam exploſum, peccatum eſſe nihil. Et hoc in aliquo ſenſu uerũ eſt, quandoquidẽ nec ſumus, nec uiuimus, nec mouemur ſine Chriſto. Atqui iſti donant nonnu nq̃ liberũ arbitriũ abſq; gratia ualere ad peccandũ. Donat hoc Lutherus ipſe in principio ſuæ aſſertionis. Eodem pertinet quod ait Ioannes Baptiſta:* Non poteſt homo accipere quicquam niſi fuerit ei datũ de cœlo. *Nec ideo conſequitur nullam eſſe uim aut uſum liberi arbitrij. Quod ignis calefaœit, e cœlo uenit, quod nos iuxta*

10.

Pſal. 21.

naturæ ſenſum expetimus utilia, & refugimus noxia, e cœlo eſt: quod poſt lapſum impellitur uoluntas ad meliora ſtudia, e cœlo eſt: quod lachrymis, eleemoſynis, precibus aſſequimur gratiam quæ nos deo gratos reddit, e cœlo eſt. Nec interim nihil agit noſtra uoluntas, quanq̃ non aſſequutura qđ conatur, niſi adiutricẽ gratia: ſed quoniã minimũ hoc eſt, qđ p̃ nos agitur, totum deo tranſcribitur, quẽadmodum nauita qui nauim in portũ deduxit e graui tẽpeſtate incolumẽ, non dicit, ego ſeruaui nauim, ſed deus ſeruauit: & tamẽ illius ars & induſtria non fuit otioſa. Similiter agricola conuehẽs uberẽ prouentum ex agris in horrea, non dicit, ego dedi tam copioſam annonã, ſed deus dedit. Et tamẽ interim quis dicat agricolã nihil egiſſe ad prouentũ frugũ? Sic & uulgo loquuntur: deus dedit tibi pulchros liberos, quũ ad hos gignẽdos non defuerit opera patris. Et, deus reſtituit me ſanitati, quũ nonnihil adiuuarit medicus: quemadmodũ dicamus, rex deuicit hoſtes, quũ tamen duces & milites nauarint bonã operã. Nihil proueniat abſq; cœleſti pluuia, & tamen terra bona producit fructum, terra mala nihil adfert boni fructus. Sed quoniam humana opera nihil efficit, niſi accęſſerit fauor diuinus, ſumma tribuitur diuino beneficio. Niſi dominus ædificauerit domum, in uanũ laborant qui ædificant eam. Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam. Nec tamen interim in ædificando ceſſat cura fabrorum, nec in cuſtodiendo uigilantia

Pſal. 126.

tia exaubitorum. Iam, non enim uos estis qui loquimi- Matth. 10.
ni, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Pri-
ma specie uidetur tollere liberum arbitrium, sed re ue
ra adimit nobis solliatudinem anxiam præmeditandi
quid simus dicturi in negotio Christi: alioqui pecca-
rent concionatores, qui se studio præparant ad sacram
conionem. Nec omnibus hoc expectandum, si quan-
do discipulis rudibus spiritus infudit, quod diærent
quemadmodum infudit & linguarum donum. Et si
quãdo infudit, tamen in diœndo uoluntas eorum consen
tiebat afflatui spiritus, simulq; agebat cum agente. Atq;
hoc sane est liberi arbitrij. Nisi forte recipiemus sic
deum loquutum per os apostolorum, quemadmodum
loquebatur Balaamo per os asinæ. Sed magis urget
quod est apud Ioannem. 6. Nemo potest uenire ad me,
nisi pater meus traxerit eum. Trahendi uerbum uide-
tur sonare necessitatem, & excludere uoluntatis liber-
tatem. Verum hic tractus non est uiolentus, sed facit
ut uelis, quod tamẽ potes nolle, quemadmodum osten-
dimus puero malum & acarrit, ostendimus oui ra-
mum salicis uirentem, & sequitur: ita deus pulsat ani-
mum nostrum sua gratia, & uolentes amplectimur.
Sic accipiendum & illud quod habetur apud eundem
cap. 14. Nemo uenit ad patrem nisi per me. Sicut pa-
ter glorificat filium, filius patrem, ita pater trahit ad
filium, filius ad patrem. Sic autem trahimur, ut mox Can. 1.
uolentes curramus. Sic legis in Cantico: Trahe me post

te, arremus &c. Ex Paulinis item epistolis aliquot loca colligi possunt, quæ uidentur omnem liberi arbitrij uim subuertere: quod genus est illud. 2. Corinth. 3. Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed omnis nostra sufficientia ex deo est. Verum hic duobus modis succurri potest libero arbitrio. Primum enim quidam orthodoxi patres, tres gradus faciunt operis humani: primus est cogitare, secundus uelle, tertius perficere. Atq; in primo quidem ac tertio nullum locum tribuunt libero arbitrio quicquam operandi. Animus enim a sola gratia impellitur, ut cogitet bonum, & a sola gratia peragitur, ut perficiat quod cogitauit. Cæterum in medio, hoc est, in consensu, simul agit gratia & humana uoluntas: sic tamen, ut principalis causa sit gratia: minus principalis, nostra uoluntas. Quoniam autem summa rei tribuitur illi, qui totum contulit ad perficiendum, non est quod homo ex bono opere sibi quicquam asserat, quum hoc ipsum, ut possit consentire, & cooperari gratiæ diuinæ, dei munus sit. Deinde hæc præpositio, ex, sonat originem ac fontem, eoq; Paulus distincte refert a nobis quasi ex nobis ἀφ ἑαυτῶν ὡς ἐξ ἑαυτῶν. i. ex nobis ipsis. Hæc dicta poterant etiam ab illo qui donaret, hominem naturæ uiribus efficaciter uelle bonũ, quandoquidem nec eas uires habet ex sese. Quis enim negat omne bonum a deo uelut a fonte profluxisse? Atque id frequenter inculcat Paulus, ut adimat nobis arrogan-

tiam

tiam ac fiduciam nostri, quod & alibi facit: Quid habes quod non accepisti? Si accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Gloriam audis, quam retundit hoc dicto. Idem audisset seruus, qui domino lucrum ex usura partum adnumerat, si sibi uindicasset laudem bene collocatæ operæ. Quid habes quod non accepisti? Et tamen ob strenue nauatam operam collaudatur a domino. Eandem cantionem canit Iacobus. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens. Item Paulus ad Ephesios. 1. Qui operatur omnia secundum consilium uoluntatis suæ. Et hæc eo pertinent, ne quid arrogemus nobis, sed omnia referamus acepta gratiæ diuinæ, qui nos auersos uocauit, qui per fidem purificauit, qui hoc ipsum donauit, ut nostra uoluntas possit esse συνεργὸς illius gratiæ, quanquam hæc uel ad omnia satis abunde sit sola, nec opus habeat ullo humanæ uoluntatis auxilio. Cæterum quod est ad Philipen. cap. 2. Deus enim operatur in nobis & uelle & profiere, pro bona uoluntate: non excludit liberum arbitrium, quum enim ait, pro bona uoluntate, si referas ad hominem, ut interpretatur Ambrosius, intelligis bonam uoluntatem simul agere cum agente gratia. Ac mox inibi præcedit: Cum metu & tremore uestram salutem operamini. Vnde colligis & deum operari in nobis, & uoluntatem ac soliatudinem nostram simul adniti cum deo. Eam interpretationem ne quis putet reijciendam,

1. Cor. 4

10.

præedit, ut dictum est, hunc locum, uestram ipsarum salutem operamini ἐργάζεσθε, quod uerius significat operari, quam uerbum ἐνεργεῖν, quod deo tribuitur, ὃ ἐνεργῶν. ἐνεργεῖ uero proric, quod agit & impellit. Sed ut idem polleant ἐργάζεσθαι καὶ ἐνεργεῖν, arte loquitur hic docet & hominem operari & deum. Quid autem operatur homo, si idem est nostra uoluntas deo,
Math. 10. quod argilla figulo? Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. hoc apo
Acto. 4. stolis dictum est. Et tamẽ in actis Petrus legitur loquutus. Tunc repletus spiritu sancto Petrus dixit ad eos. Quo modo cohærebunt hæc inter se contraria, tu non loqueris sed spiritus, & Petrus loquutus est plenus spiritu sancto, nisi quod spiritus sic loquitur in apostolis, ut simul & ipsi loquantur obtemperantes spiritui: & tamen uerum est, eos non loqui, non quod nihil agant, sed quod
Acto. 6. ipsi non sint principales sermonis autores: Itidẽ de Stephano legimus: Et non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur: & tamen ipse loquitur apud cõ
Galat. 2. aliũ. Ita Paulus: Viuo autẽ iam nõ ego, uiuit uero in me
Rom. 1. Christus. Et tamen iustus apud eundem ex fide uiuit.
Abvac. 2. Quomodo igitur uiuens non uiuit? quia spiritui dei fert acceptum quod uiuit. Et ad Corinthios primo capite decimoquinto. Nõ autem ego, sed gratia dei, quæ mecum est. Si nihil egerat Paulus, quur ante dixerat, se secisse. Sed abundantius, inquit, illis omnibus laboraui. Si uerum erat, quod dixerat, quur hic corrigit quasi peram

peram dictum? Nimirum hucspectabat correctio, non ut intelligeretur nihil egisse, sed ne uideretur suis uiribus asscribere, quod auxiliante dei gratia gesserat. Igitur insolentiæ suspicionem excludit ea correctio, non operis societatem. Non enim uult deus ut homo sibi quicquam tribuat, etiam si quid esset quod merito posset sibi tribuere. Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite, serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. An non rem egregiam præstiterit qui seruarit omnia præcepta dei? Qualis an omnino quisquam reperiatur nescio. Et tamen qui hoc præstiterint, iubentur dicere, serui inutiles sumus. Non negantur fecisse, sed docentur uitare periculosam arrogantiam. Aliud loquitur homo, aliud loquitur deus. Homo dicit, seruus sum, & seruus inutilis. Quid dominus? Euge serue bone & fidelis. Et: Iam non dicam uos seruos, sed amicos. Eosdem pro seruis fratres appellat. Et qui se uocant seruos inutiles, deus appellat filios suos: atq; hi ipsi qui se nunc prædicant seruos inutiles, audiunt a domino: Venite benedicti patris mei: & audiunt commemorari sua benefacta, quæ ipsi se fecisse nescibant. Arbitror autem præcipuam esse clauem ad diuinæ scripturæ intelligentiam, si spectemus quid eo in loco agatur: hoc animaduerso conueniet ex parabolis aut exemplis illud exerpere, quod ad institutum pertinet. In parabola de œconomo, qui submouendus ab officio fraude mutat codiallos debitoribus domini, quam multa

Luc. 17.

10.

Luc. 19.

Ioan. 15.

Matth. 25.

ta sunt quæ nihil faciunt ad sensum parabolæ? hoc tantum excerpitur, magno cuiq; studio conandum esse ut dotes a deo acceptas largissime effundat iuuandis proximis, antequam mors occupet. Itidem in parabola, quam
Luc. 17. modo attigimus: Quis uestrũ habens seruum arantem, aut pascentem boues, qui regresso de agro dicat illi statim, transi & recumbe, & non dicat, para quod cenem, & præcinge te, & ministra mihi donec manducem & bibam, & post hoc tu manducabis & bibes: nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit, quæ ei imperauerat? Non puto. Huius parabolæ summa est, ut simpliciter obedientes iussis diuinis, strenue suo fungerentur officio, nec hinc quicquam laudis sibi uindicarent. Alioqui dominus ipse dissidet ab hac parabola qui se gessit pro ministro, quum discipulis conuiuerit honorem discumbẽtiũ. Et gratias agit: quum ait: Euge serue bone. Et: Venite benedicti. Itaq; non subijcit, ita & uos cũ feceritis omnia, dominus nulla gratia dignos iudicabit, & pro seruis inutilibus habebit: sed ait, uos dicite, serui inutiles sumus. Sic Paulus, qui plus omnibus laborarat, appellat se minimũ apostolorũ, & indignũ apostoli nomine. Similiter apud Mattheum capite 10. Nonne duo passeres asse ueneunt, & unus ex illis non cadit super terram sine patre uestro. Spectandũ est in primis quid illic agat dominus, non enim uoluit docere Diomedeã, quod aiunt, omnium rerum necessitatem, sed eo tendit hoc exemplũ, ut eximat discipulis metũ hominũ, quod

intel-

intelligerent se deo curæ esse, nec ab hominibus lædi posse, nisi illius permissu, illũ uero non permissurum, nisi sic expediret ipsis & Euangelio: alioqui Paulus. 1. ad Corinthios. 9. Nunquid, inquit, de bubus cura est deo? Videtur autem & in hoc, quod sequitur apud Euãgelistam, hyperbole subesse. Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. Tot capilli quotidie defluunt in terram, an & hi uocabuntur ad rationem? Quid igitur agebat hyperbole? Nimirum illud quod sequitur: Nolite ergo timere. Quemadmodum igitur his tropis eximitur metus hominum & confirmatur fiducia erga deum, sine cuius prouidentia nihil omnino fit: ita quos supra recensuimus, non hoc agunt ut tollant liberum arbitrium, sed ut deterreant nos ab arrogantia, quam odit dominus. Tutius est totum transscribere domino, benignus est, nec solum reddet nobis quod nostrum est: uerum etiam, quod ipsius est, iubebit esse nostrum. Filius ille prodigus quomodo dicitur prodegisse portionem suæ substantiæ, si nulla portio fuit in illius manu? Quod habebat acceperat a patre. Et nos fatemur omnes naturæ dotes esse dona dei. Habebat portionem suam etiam tum, quum esset in manu patris, & habebat tutius. Quid igitur est efflagitata portione diuertere a patre? Nimirum est naturæ dotes arrogare tibi, easque non appliare ad implenda præcepta dei, sed ad explendas carnis concupiscentias. Quid est fames? Est afflictio qua deus extimulat mentẽ

Matth. 10.

10.

peccatoris, ut agnoſcat & oderit ſe ipſum, tangaturq; deſiderio relicti patris. Quid eſt filius ſecum loquens, confeßionem ac reditum meditans? Eſt uoluntas hominis applicans ſeſe ad gratiam extimulantem, quam ut diximus, uocant præuenientem. Quid eſt pater occurrens filio? Eſt gratia dei, quæ prouehit uoluntatem noſtram, ut perficiamus quod uolumus. Hæc interpretatio ſi meum eßet commentum, certe probabilior eſſet, q̃ iſtorum qui quo conuincant hominis uoluntatem nihil agere, porrige manum ad quod uoles, interpretãtur, gratia porrigit manum tuam ad quod ipſa uolet. Nunc quũ ſit ab orthodoxis patribus tradita, non uideo quare debeat contemni. Eodem pertinet quod uidua paupercula, duo minuta, hoc eſt, totam ſubſtantiam ſuam mittit in gazophylacium. Rogo quid meritorum poteſt arrogare ſibi, qui quicquid, hoc eſt, quod homo poteſt intellectu naturali & uoluntatis libertate, totum debet ei, a quo uires eas acepit? Et tamen deus hoc ipſum nobis imputat pro meritis, quod non auertimus animum noſtrũ ab ipſius gratia, quod naturæ uires ad ſimpliciam obedientiam appellimus. Hoc certe tantum ualet, ut falſum non ſit, hominem aliquid agere, & tamen omnium quæ facit ſummam deo uelut autori tribuat, unde profectum eſt ut potuerit ſuum conatum cum dei gratia coniungere. Ita Paulus: Gratia, inquit, dei ſum id quod
1. Cor. 15. ſum. Agnoſcit autorem. Sed quum audis: Gratia eius in me uacua non fuit: agnoſcis humanam uoluntatem ſimul adniten-

adnitentẽ auxilio diuino. Idem indicat quum ait: Non ego, sed gratia dei, quæ mihi adest. Nam Græcis est, ἡ σὺν ἐμοί. Et Hebræus ille sapiẽtiæ prædicator optat sibi aßistere diuinam sapientiam, ut secum sit, ac secum laboret. Aßistit tãquam moderatrix, et adiutrix, quemadmodum architectus aßistit ministro, præscribit quid sit agendum, ostendit agendi rationem, si quid ille perperam facere cœperit, reuocat, si quid ille defiat succurrit, opus asscribitur architecto, sine cuius ope nihil poterat effiã, & tamen nemo dixit ministrum ac discipulum nihil egisse. Quod arbitectus est discipulo, hoc gratia est uoluntati nostræ. Ita Paulus ad Romanos capite 8. Similiter & spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nemo uocat infirmum, qui nihil potest, sed cui uires non sufficiunt peragendo quod conatur: nec adiutor dicitur, qui totum solus facit. Tota scriptura clamat adiutorium, opem, auxiliũ, subsidium. Quis autẽ adiuuare dicitur, nisi aliquid agentẽ? Neq; enim figulus adiuuat lutum ut fiat uas, nec faber securim ut fiat scãnũ. Itaq; qui sic cõlligunt, nihil potest homo nisi auxiliante gratia dei, igitur nulla sunt hominis opera bona: his opponemus cõllectionem magis ut arbitror, probabilẽ, homo nihil non potest auxiliante dei gratia, igitur oĩa opera hominis poßunt eße bona. Quot igitur sunt in scripturis diuinis loca, quæ meminerunt auxilij, tot sunt quæ statuũt liberũ arbitriũ: atq; ea sunt innumerabilia. Itaq; uicero si res æstimetur ex testimoniorum numero.

10.

Hactẽ-

Hactenus ex diuinis libris loca contulimus quæ ſtatuũt liberũ arbitriũ, & ex aduerſo, quæ uidentur in totum tollere. Quoniã aũt ſpiritus ſanctus, quo autore prodita ſunt hæc, non poteſt pugnare ſecũ, cogimur uelimus nolimus aliquã ſentẽtiæ moderationẽ quærere. Cæterũ ut ex eadẽ ſcriptura alij aliam ſumerent opinionem, in cauſa fuit, quod alius alio ſpectaret, & ad ſuum quenq; ſcopum interpretabatur quod legebat. Qui ſeam reputabant quanta eſſet in hominibus ad ſtudiũ pietatis ſocordia, deinde quantũ eſſet malũ deſperatio ſalutis: dũ his malis mederi ſtudent, incauti in aliud inderc malũ, ac plus ſatis tribuerunt libero hominis arbitrio. Rurſus alij perpẽdentes quanta ſit peſtis ueræ pietatis hominẽ ſuis uiribus ac meritis fidere, quam intollerabilis quorundã arrogantia, qui ſua benefacta iactant, atq; etiam ad menſurã ac pondus uendunt alijs, quemadmodũ uenditur oleũ & ſapo: dũ hoc malũ magno ſtudio uitant, aut dimidiarunt liberũ arbitriũ, ſic ut ad bonum opus nihil prorſus ageret, aut in totum iugularunt inducta rerũ omniũ abſoluta neceſſitate. Nimirũ iſtis uiſum eſt uehementer aptũ ad Chriſtianæ mentis ſimpliciam obedientiam, ut totus homo pendeat a nutu dei, in illius promiſſis ſpem omnem ac fiduciam ponat, & agnoſcens quam ipſe ex ſeſe ſit miſerabilis, miretur & amet illius immenſam miſericordiam, quæ nobis gratis tanta largitur, illius uoluntati ſe totũ ſubmittat, ſiue ſeruare uelit, ſiue perdere, nihil laudis ex benefactis ſibi arroget,

get, sed totam gloriam asscribat illius gratiæ, cogitans hominem nihil aliud esse, quam uiuum organum diui-
ni spiritus, quod ipse sibi purgauit consecrauitq; sua gratuita bonitate, quod pro sua inscrutabili sapientia moderatur ac temperat, nihil hic esse quod quisquam suis arroget uiribus, & tamen certa fiducia ab illo spe-
ret præmium æternæ uitæ, non quia suis benefactis promerucrit, sed qđ eius bonitati uisum sit promittere ipsi fidentibus: hominis partes esse, assidue precari de-
um ut impartiat & augeat in nobis spiritum suum, age re gratias, si quid per nos benegestum est, illius poten-
tiam in omnibus adorare, sapientiam ubique mirari, bonitatem ubiq; amare. Hæc oratio apud me quoque ue hementer plausibilis est, congruit enim scripturis di-
uinis, respondet eorum professioni, qui semel mortui mundo, per baptismum simul sepulti sunt cum Chri-
sto, ut mortificata carne posthac uiuant & agantur spi-
ritu Iesu, in cuius corpus insiti sunt per fidem. Pia ni-
mirum & fauorabilis sententia, quæ nobis omnem adimit arrogantiam, quæ in Christum transfert omnẽ gloriam simul & fiduciam, quæ nobis metum homi-
num ac dæmonum exutit, ac nostris ipsorum præsi-
dijs diffisos, in deo fortes reddit & animosos. His li-
benter applaudimus usq; ad hyperbolas. Quum enim audio, adeo nullum esse homunis meritum, ut omnia quamuis piorum hominum opera, peccata sint: quum audio nostram uoluntatẽ nihilo plus agere, quam agat argil

argilla in manu figuli: quum audio cuncta quæ faimus aut uolumus, ad absolutam referri necæßitatem, multis scrupis offenditur animus. Primũ: quomodo toties legis sanctos plenos operibus bonis fecäße iustiiã, ambulaße rectos corã deo, non declinaße ad dextrã, nec ad siniſtrã, ſi quicquid agunt etiam eximie pij, peccatum est, & tale peccatũ, ut ni ſubueniret dei misericordia, demerſurum eſſet in tartarum eũ pro quo mortuus est Christus? Quomodo toties auditur præmium, ubi prorſus nullum est meritum? Qua fronte collaudatur obedientia eorum qui parent iußis diuinis, damnatur inobedientia qui non parent? Quur toties fit in ſacris literis iudicij mentio, ſi nulla est omnino meritorũ expenſio? Aut quur cogimur ſiſti ad tribunal iudicis, ſi nihil ex noſtro arbitrio, ſed ex mera neceßitate geſta ſunt in nobis omnia? Obſtrepit & illa cogitatio, quorſum opus tot monitis, tot præceptis, tot minis, tot exhortationibus, tot expoſtulationibus, ſi nos nihil agimus, ſed deus pro ſua immutabili uoluntate operatur in nobis omnia, & uelle & perficere? Vult nos aßidue precari, uult adiuigilare, certare, contendere ad brauium æternæ uitæ. Quur aßidue rogari uult, quod ipſe iam decreuit dare aut non dare, nec mutare potest ſua decreta, quũ ſit immutabilis ipſe? Quur iubet nos tot laboribus expetere, quod ipſe gratis largiri decreuit? Affligimur, eijcimur, exibilamur, excruciamur, occidimur, ſic certat in nobis dei gratia, ſic uincit, ſic triumphat.

Tam

Tam atroca patitur martyr, & tamen nihil illi tribuitur meriti, imo peccare dicitur exponens corpus suũ tormentis spe uitæ cœlestis. Sed quur misericordissimus deus sic uoluit ĩ martyribus opari? Crudelis enim uideatur homo, si qđ gratis largiri decreuisset amico, nõ daret, nisi usq; ad desperationẽ excruciato. Verũ ad hanc diuini cõsilij caliginẽ ubi uẽtũ erit, fortasse iubebimur adorare quod assequi fas nõ est, ut dicat mens humena, dominus est, potest quicquid uult, & quoniam natura optimus est, nõ potest nõ esse optimũ, quicquid uoluerit. Iam & illud satis plausibiliter dicitur, quod deus sua dona coronat in nobis, ac suũ beneficiũ iubet nostrũ eẽ præmiũ, & quod in nobis operatus est, ex sua gratuita bonitate id sibi fidentibus ueluti debitũ dignatur imputare ad assequendam immortalitatẽ. Sed nescio quomodo sibi cõstent, qui sic in pijs exaggerant dei misericordiã, ut in alijs pene faciãt illũ crudelẽ. Benignitatẽ suã bona nobis imputantis utcunq; ferũt aures piæ: cæteriũ difficile explicatur quomodo iustitiæ sit (non enim iam dico misericordiæ) alios, in quibus non dignatus est operari bona, æternis addicere supplicijs, quũ ipsi per se nihil possint efficere boni, ut quibus aut nullum est liberum arbitriũ, aut si est, ad nihil aliud ualet quã ad peccandũ. Si rex quispiã donaret ingens præmiũ ei qui nihil egisset in bello, quũ cæteri q gnauiter se gessissent nihil ferrẽt præter solitũ salariũ, fortasse posset obmurmurantibus militibus respondere: Quæ uobis iniuria

10.

fit,

fit, si mihi libet in hunc esse gratuito liberalẽ? At iustus & clemens qui posset uideri, si duœm, quem machinis, opijs, pecunijs, & omnibus præsidijs affatim instruxisset ad bellum, pro re bene gesta magnifiœ coronaret, & alterum quem nullis instructum præsidijs inermẽ bello obieässet, ob rem infeliäter gestam affiœret suppliäo? Nonne moriens ille, iure diœret regi: Quur in me punis quod tua culpa commißum est? si similiter instruxißes, similiter uiäßem. Rursus, si herus seruum nihil commeritum manumitteret, haberet fortasse quod alijs seruis obmurmurantibus responderet: Nihil uobis decœdit, si in hunc sum benignior, habetis dimensum uestrũ. Atqui nemo non iudiœret crudelem & iniquum dominum, qui seruum loris cæderet, uel q, minus eßet proœro corpore, uel naso porrectiore, uel alioqui parum elegante forma. Nonne is iure obmurmuraret domino cædenti: Quur do pœnas ob id quod in manu mea non ẽ? Atq; hoc iustius etiam diœret, si domino eßet in manu mutare uitium corporis in seruo, quemadmodum deo in manu est mutare uoluntatem nostram: aut si dominus hoc ipsum, quo offenditur, uitiũ addidisset seruo, ueluti si truncässet nasum, aut faciẽ äatriäbus fœdasset, quemadmodũ deus iuxta quorundam opinionẽ etiã mala omnia operatur in nobis. Rursus, quod ad præœpta attinet, si dominus seruo compedibus astricto in pistrino, multa præscriberet, abi illuc, fac hoc, aurre, reaurre, dira minitans ni pareat, nec ĩterim solueret illũ, iäq;

iamq; non parenti uirgas expediret, nonne uideatur seruus iure dominum uocare uel insanũ, uel crudelem, si loris occideret, q̃ nõ fecisset ea quæ nõ erant in ipsius potestate? Porro q̃ isti fidẽ & charitatẽ in deũ in immensum exaggerant, æquis auribus ferimus, arbitrantes uitam Christianorũ tot undiq; scæleribus contamina tam, non aliunde profiasci, q̃ ex fide nostra frigida & somniculosa, qua uerbotenus credimus deo, quæq; natat in summis labijs, cum iuxta Paulũ, corde credatur ad iustitiam. Nec admodum digladiabor cum his, qui ad fi- Rom. 10.
dem uelut ad fontẽ caputq; referunt omnia, etiã si mihi fides ex charitate, charitas ex fide uicissim nasci aliq; uidetur: certe charitas alit fidem, quẽadmodũ in lucerna lumẽ alitur oleo: libentius enim illi fidimus, quẽ uehementer amamus. Nec desunt, qui fidem initiũ uolũt esse salutis potius, q̃ summã. Sed de his nõ contẽdimus. Cæterũ hic cauendũ erat, ne dum toti sumus in amplificandis fidei laudibus, subuertamus libertatem arbitrij: qua sublata, non uideo quo pacto possit explicari quæstio de iustitia, deq; misericordia dei. Ex huiusmodi angustijs, cũ sese non explicarent ueteres, quidã duos deos faœre coacti sunt: alterũ ueteris testamenti, quem tantũ uolebant esse iustũ, non etiã bonũ: alterũ noui testamenti, quẽ tantũ uolebãt esse bonũ, nõ iustũ: quorum impiũ cõmentũ satis explodit Tertullianus. Manichæus, ut diximus, duas in hoĩe naturas somniauit: alteram quæ non posset non peccare, alterã quæ nõ posset nõ be-

ne facere. Pelagius dū metuit iustitiæ dei, plus satis tri
buit libero arbitrio: a quo nō ita multū absunt, q̄ tantū
tribuunt uoluntati hoīs, ut ex naturæ uiribus per ope=
ra moraliter bona promereri possint gratiam illam su=
premam qua iustificamur. Hi mihi uidentur hominem
ostensa bona spe salutis adipiscendæ ad conandum inui
tare uoluisse. Quemadmodum Cornelius precibus &
eleemosynis meruit doceri a Petro, Eunuchus a Philip=
po. Diuus Augustinus dum sedulo quærit Christum in
Paulinis epistolis, meruit inuenire. Hic illos qui non se
runt quicq̄ boni hominem posse, quod non debeat deo,
sic placare possumus, ut dicamus, nihilo seius totū opus
deberi deo, sine quo nihil efficeremus, & quod adfert
momenti liberum arbitrium, perpusillum esse, & hoc
ipsum esse diuini muneris, ut possimus animum ad ea
quæ sunt salutis afflectere, aut gratiæ συνεργεῖν. Au=
gustinus ex colluctatione cum Pelagio factus est iniqui=
or libero arbitrio, q̄ fuerat antea. Contra Lutherus an=
te nonnihil tribuēs libero arbitrio, huc prouectus est
calore defensiōis, ut in totū tolleret. Atqui reprehēdi=
tur apud Græcos Lyargus, opinor, q̄ odio temulentiæ
uites inidi iusserit, quum admotis propius fontibus sic
posset excludere temulētiā, ut tamē nō periret usus ui=
ni. Poterat enī, mea sentētia, sic statui liberū arbitriū,
ut tamē uitaretur illa fiducia meritorū nostrorū, cæte=
raq̄; incōmoda quæ uitat Lutherus, simulq̄; ea incōmo=
da q̄ nos supra recēsuimus, nec pirent ea cōmoda, quæ

miratur

miratur Lutherus. Hoc mihi uidetur præstare illorum sententia, qui tractū, quo primū extimulatur animus, totū attribuunt gratiæ: tantū in arsu tribuunt nonnihil hominis uolūtati, quæ se nō subduxerit gratiæ dei. Quum autem rerum omniū tres sint partes: initium, progressus, & summa, duas extremas tribuūt gratiæ, tantum in progressu fatentur aliquid agere liberum arbitrium: sic tamen, ut ad idem opus indiuiduum simul concurrant duæ causæ, gratia dei, & hominis uoluntas: sic tamen ut gratia sit causa principalis, uoluntas secundaria, quæ sine principali nihil possit, quum principalis sibi sufficiat. Quemadmodum natiua uis ignis urit, & tamen principalis causa deus est, qui simul per ignem agit, quæ uel sola sufficeret, & sine qua nihil ageret ignis, si se subduceret illa. Hac temperatura fit, ut homo totam salutem suam diuinæ gratiæ ferre debeat acceptam, quum perpusillum sit quod hic agit liberum arbitrium, & hoc ipsum quod agere potest, sit diuinæ gratiæ, qui primum condidit liberum arbitriū, deinde liberauit etiam ac sanauit. Atq; ita placātur, si modo placabiles sunt hi, qui non ferunt homini quicq̄ esse boni, quod deo nō debeat. Debet & hoc, sed aliter alioq; titulo. Quemadmodū hæreditas ex æquo obueniens liberis, non uocatur quidem benignitas, quia per cōmunem legem contingit omnibus. Si quid præter cōmune ius donatum est huic aut illi, liberalitas dicitur, tamen hæreditatis etiam nomine liberi debeant parēti-

bus. Conabimur & parabolis exprimere, qđ diamus: Oculus hominis q̃uis ſanus nihil uidet in tenebris, excæcatus, ne in luce quidẽ: ita uoluntas quamuis libera, nihil tamen poteſt, ſi ſe ſubducat gratia: & tamen infuſa luce, poteſt occludere qui ſanos habet oculos, ut non uideat, poteſt & oculos auertere, ut deſinat uidere, quod uidere poterat. Plus aũt debet, qui oculos habebat excæcatos uitio quopiam. Primũ debet cõditori, deinde medico. Ante peccatum utcunq; ſanus erat oculus, peccato uitiatur oculus. Quid hic ſibi poteſt arrogare, qui uidet? Eſt tamen quod ſibi imputet, ſi prudens claudat aut auertat oculos. Accipe parabolam alteram: Pater infantẽ nondũ ingredi potentem, cõllapſum erigit, utcũq; adnitentem, & pomũ ex aduerſo poſitũ oſtendit: geſtit puer accurrere, ſed ob imbecillitatẽ membrorũ mox denuo cõllapſurus eſſet, ni pater manu porrecta fulciret, regeretq; greſſum illius. Itaq; patre duce peruenit ad pomum, quod pater uolens dat illi in manũ, ueluti curſus præmiũ. Erigere ſe nõ poterat infans, niſi pater ſuſtuliſſet: nõ uidiſſet pomũ, niſi pater oſtendiſſet: nõ poterat progredi, niſi pater inualidos gradus ppetuo adiuuiſſet: nõ poterat attingere pomũ, niſi pater dediſſet in manũ. Quid hic ſibi uindicabit infans? Et tamen egit nõnihil. Nec habet tamẽ, q̃ de ſuis uiribus glorietur, quũ ſe totũ debeat patri. Ponamus enim hoc interim eſſe quod eſt in deo. Quid igitur hic agit infans? Erigenti utcũq; adnititur, & ad illius moderationẽ

tionẽ gressus infirmos, ut potest, accõmodat. Poterat pater trahere nolentẽ, & poterat reluctari puerilis animus, spreto pomo: poterat pater dare pomũ absq; ausu, sed sic dare maluit, qa sic magis expedit puero. Faile patiar, ut aliquãto minus debeatur uiduſtriæ noſtræ ad cõsequendũ uitã æternã, q̃ pueri ad patris manũ arrẽtis. Hic quũ uidcamus minumũ esse tributũ libero arbitrio, tamen quibusdã hoc ipsum uidetur eẽ plus satis, sola enim gratiã uolũt in nobis agere, noſtrã mentẽ in omnibus nihil aliud q̃ pati, uelut organũ diuini spiritus, ut nullo pacto bonũ possit dica noſtrũ, nisi quatenus diuina benignitas gratis hoc nobis imputat: gratiam enim nõ tã operari in nobis per liberũ arbitrium q̃ in libero arbitrio, quẽadmodũ figulus opatur in argilla nõ p argillã. Vnde igitur coronæ præmijq; mẽtio? Deus, inquiunt, sua dona coronat in nobis, ac suũ beneficiũ iubet eẽ noſtrũ præmiũ, & qđ in nobis opatus est, imputare dignatur ad cõsortiũ regni cœlestis. Hic nõ uideo, quõ statuãt uoluntatẽ liberã, quæ nihil agat. Nã si dicrẽt, sic agi a gratia, ut acta simul agerct, facilior esset explicatio. Quẽadmodũ iuxta physicos, corpus noſtrũ primapiũ motus habet ab anima, nec omnino moueri posset absq; anima, & tamen nõ solũ mouetur ipsum, uerumetiã mouet alia, & tanq̃ socius opis uocatur ad societatẽ gloriæ. Quod si deus sic operatur in nobis, quẽadmodum figulus in argilla, quid potest nobis imputari uel in bonum, uel in malum? Non enim libet in hanc uoca-

re quæſtionem animam Ieſu Chriſti, quæ nimirum & ipſa fuit organũ diuini ſpiritus. Et ſi carnis infirmitas obſtat quo minus mereatur homo, exhorruit & ille mortẽ, & non uult fieri uoluntatẽ ſuam, ſed patris. Et tamen hanc fatentur eſſe fontem meritorum, qui cæteris ſanctis omnibus detrahunt omne meritum boni operis. Cæterũ, qui negant ullum omnino liberũ arbitriũ eſſe, ſed abſoluta neceſſitate fieri omnia, fatentur deum in omnibus operari, non ſolum opera bona uerũ etiã mala. Vnde conſequi uidetur, ut quemadmodũ homo nulla ratione diã poteſt autor bonorum operum, ita nullo modo dici poteſt autor malorũ. Hæc ſententia quum palam uideatur deo tribuere crudelitatem & iniuſtitiam, a quo ſermone uehementer abhorrent aures religioſæ (deus enim non eſſet, ſi quicq̃ in illũ competeret, uel uitij uel imperfecti) tamen habent hi quoque quod in cauſa tam non plauſibili reſpondeant: Deus eſt, non poteſt non optimum & pulcherrimum eſſe quod facit, ſi ſpectes decorum uniuerſi, etiam illa quæ per ſe mala ſunt, hic bona ſunt, & illuſtrant gloriam dei, nec eſt ullius creaturæ iudicare cõſiliũ creatoris, ſed ſeſe totã illi per omnia ſubijcere, adeo ut ſi uideatur deo hunc aut illum damnare, non debeat obmurmurare, ſed amplecti quicquid illi placuerit, illud ſemel perſuaſum habens, omnia per illum optime geri, nec poſſe aliter geri quam optime. Alioqui quis ferat hominem ſi dicat deo, quur me non feciſti angelum? Nonne deus huic merito reſpon-

respondeat: Impudens, si te feäßem ranam, quid habe-
bas quod quererēris? Item si rana expostularet cū deo,
quur me non feästi pauonem, uer sic coloribus pennis con-
spicuum? nonne huic iure diœret: Ingrata, poterā te fun
gū aut bulbū fœre: nunc salis, bibis, et cantas. Rursus,
si dicat basiliscus aut uipera, quur me condidisti animal
omnibus inuisum, omnibus letiferum, potius q̄ ouem?
Quid respōderet deus? Fortaße diœret: Mihi sic uisum
est, et sic cōgruebat decoro et ordini uniuersitatis. Nec
tibi tamen facta est iniuria, non magis q̄ muscis, aulicā-
bus, reliquisq; insectis, quorū unūquodq; sic finxi, ut
ingens etiā miraculū præbeant cōtēplantibus. Nec ideo
nō est mirandū ac pulchrū animal araneus, si dißimi-
lis est elephāto, imo plus miraculorū est in araneo q̄ in
elephanto. Non tibi sat est, q̄ in tuo genere perfectū es
animal? Neq; tibi datū est uenenū ut ocādas, sed ut his
armis te tuosq; fœtus tucare, quēadmodū bubus addi-
ta sunt cornua, leonibus ungues, lupo dētes, alœs equis.
Habet animantiū unūquodq; suā utilitatē. Equus baiu
lus est, bos arator, asinus & canis opera iuuant, ouis
ad pastū ac uestitū hoīs adfert utilitatē, tu præstas usum
ad pharmaca. Sed desinamus ratiocinari cū his quæ ra-
tione carēt. De hoīe nobis est instituta dißputatio, quem Gen. 1.
deus condidit ad imaginē & similitudinē suā, & cuius
gratia cōdidit oīa. Quū uero uideamus quosdam nasci
corpibus felicißimis, ingenijs optimis, ac uelut ad uirtu
tē natis, rursus alios corpibus monstrosis, alios morbis

horrendis obnoxios, alios animis tam stupidis, ut minimũ absint a brutis animãtibus, quosdã ipsis etiã brutis brutiores, alios ingenijs tã propensis ad flagitia, ut ad hæc uideãtur ui fatorũ rapi, quosdã plane demẽtes ac dæmoniacos. Quibus modis hic explicabimus quæstionẽ de iusticia ac misericordia dei? An diœmus cum Paulo, o altitudo &c. sic arbitror melius quam impia temeritate iudicare de dei consilijs, quæ sunt homini inperuestigabilia. Verum longe difficilius sit explicare quare deus in alijs immortali gloria coronet sua benefacta, in alijs sua malefacta puniat æternis supplicijs. Hoc tamen paradoxon ut tueantur, multis auxiliaribus paradoxis est opus, quo tuta sit acies aduersus alteram partem. Exaggerant in immensum peccatũ originale, quo sic uolunt corruptas esse præstantissimas etiam humanæ naturæ uires, ut ex sese nihil possit, nisi ignorare & odisse deum: ac ne per fidei quidem gratiam iustificatus ullum opus possit efficere, quod non sit peccatum: atq; illam ipsam procliuitatem ad peccandum in nobis ex peccato primorũ parentũ relictã uolũt esse peccatũ, & eãdẽ inuincibilẽ esse, adeo ut nullũ sit dei præceptũ, quod homo etiam per fidem iustificatus possit implere, sed tot dei præcepta non alio spectare, quam ut amplificetur dei gratia salutem largiens absq; respectu meritorũ: Verũ interim isti mihi uidentur alibi contrahere dei misericordiam, ut alibi dilatent, perinde ac si quis apponat cõuiuis perparcũ prandiũ, quo splendidior uidatur

deatur in cœna, & quodammodo pictores imitetur, qui quũ lucem mentiri uolũt in pictura, obscurant umbris, quæ proxima sunt. Primum enim pene crudelem faciunt deum, *qui ob peccatum alienum sic seuiat in uniuersum hominum genus, præsertim quum qui commiserãt resipuerint, ac tam graues dederint pœnas quam diu uixerunt.* Deinde *quum aiunt etiam illos qui per fidem iustificati sunt, nihil aliud quam peccare, adeo, ut amando deum, & fidendo deo reddamur digni odio dei, nõne uehementer hic faciunt parcam dei gratiam, quæ sic iustificat hominem per fidem, ut tamẽ adhuc nihil aliud sit quam ipsum peccatum?* Præterea *dum deus tot præceptis onerat hominem, quæ ad nihil aliud ualent, quam ut magis oderit deum, grauiusq; damnetur, nonne faciunt eũ ipso Dionysio Siciliæ tyranno inclementiorẽ, qui multas leges studio prodidit, quas suspicabatur plerosq;, si nullus instaret, non seruaturos, ac primum conniuebat, mox ubi uidit omnes propemodum aliquando peccasse, cœpit eos uocare ad pœnam.* Ita *reddidit sibi omnes obnoxios.* Et *tamẽ huius leges erãt huiusmodi, ut facile possent seruari, si quis uoluisset.* Non *nũc excutio causas, quibus docent omnia dei præcepta nobis esse impossibilia, nec enim hoc instituimus, tantum obiter ostendere uolui, istos nimio studio dilatandæ gratiæ in ratione salutis, eandem in alijs obscurare: quædam non uideo quomodo consistant.* Iugulato *libero arbitrio docent hominẽ iam agi spiritu Christi, cuius natura nõ patitur*

consortium peccati. Et tamen ijdem dicunt hominẽ etiã accepta gratia nihil aliud quam peccare. Id genus hyperbolis delectatus uidetur Lutherus, ut aliorum hyperbolas ueluti malum nodum, quod dia solet, malo aneo propelleret. Quorundã temeritas ad hyperbolem proæsserat, qui uendebant merita, non solũ sua, uerum etiam omnium sanctorum. At qualia tandem opera? Cantiões, murmura psalmorum, pisces, inedias, uestes, titulos. Hunc clauum clauo sic pepulit Lutherus, ut diceret nulla esse omnino merita sanctorum, sed omnia quãlibet piorum hominũ facta fuisse peccata, damnationẽ æternam allatura, ni fides & dei misericordia succurrisset. Itidem altera pars lucalentum quæstum faciebat ex confessionibus & satisfactionibus, quibus mire irritiuerant hominum conscientias: item ex purgatorio, de quo paradoxa quædam tradiderant. Hoc uitium sic corrigit pars diuersa, ut confessionem dicant commentum esse Satanæ: qui modestissime, negant exigendam; pro peccatis non esse opus ulla satisfactione, quum Christus pro peccatis omnium pœnas resoluerit: deniq; nullum esse purgatorium. Item pars una diat, etiam priorum constitutiones obligare ad pœnam gehennæ, nec dubitat promittere uitam æternam si quis obedierit: diuersa pars sic huic midetur hyperbolæ, ut dicat omnes pontificũ, conciliorũ, episcoporum constitutiones esse hæreticas & antichristianas. Sic una pars extulerat pontificis potestatem πάνυ ὑπερβολικῶς,

altera

altera sic prædicat de pontificæ ut non ausim referre. Rursus una pars dicat, monachorũ et sacerdotũ uota obstringere hominẽ ad pœnã gehennæ & in perpetuũ, altera dicat talia uota esse prorsus impia, nec esse susapiẽda, nec si susceperis, seruanda. Ex taliũ igitur hyperbolarum collisione nascuntur hæc fulmina ac tonitrua, quæ nũc cõcutiunt orbẽ. Quod si pars utraq; pgat mordicus tueri suas hiperbolas, uideo talẽ pugnã inter illos futurã, qualis fuit inter Achillẽ & Hectorẽ, quos, quoniã erant pariter feroces, sola mors potuit diuidere. Ac uulgo quidẽ aiunt, baculũ curuũ ut rectũ facias, in diuersam partem inflectendum esse: id fortasse consultum fuerit in corrigendis moribus, in dogmatibus an ferendum sit nescio. In exhortando aut dehortando uideo nonnunquam esse locum hyperbolis, uelut ut addas homini timido fiduciam, apte dixeris, ne metue, deus omnia loquetur & faciet in te. Et ad retundendam hominis impiam insolentiam, utiliter fortasse dixeris, hominem nihil aliud esse quam peccatum: & aduersus eos qui sua dogmata postulant æquari scripturis Canonicis, utiliter dixeris, hominem nihil aliud esse quam mendacium. Verum ubi in disquisitione ueri proponuntur ἀξιώματα, non arbitror utendum huiusmodi paradoxis, quæ non multum absunt ab ænigmatibus, mihi quidem in his placet moderatio. Pelagius libero arbitrio uisus est tribuere plus satis, Scotus tribuit affatim. Lutherus primum mutilabat tan-

tum amputato dextero brachio: mox nec hoc contentus prorsus iugulauit liberum arbitrium, & e medio sustulit. Mihi placet illorum sententia, qui nonnihil tribuunt libero arbitrio, sed gratiæ plurimum. Nec enim sic erat uitanda Scylla arrogantiæ, ut feraris in Charybdim desperationis aut socordiæ: neque sic mendū membro luxato, ut in diuersam partem detorqueas, sed in suum locum erat reponendum: nec sic erat a fronte pugnandum cum hoste, ut a tergo uulnus accipias incautus. Hac moderatione fiet, ut sit aliquod opus bonum, licet imperfectum, sed unde nihil sibi possit arrogare homo: erit aliquod meritum, sed cuius summa debeatur deo. Abunde multum est infirmitatis uitiorum, scelerum, in uita mortalium, ut si se quisque uelit contemplari, facile deponat cristas, etiamsi non assueremus hominem quamuis iustificatum nihil aliud esse quam peccatum, præsertim quū Christus appellet renascentiū, Paulus nouam creaturā. Quur, inquies, datur aliquid libero arbitrio? Vt sit qđ merito imputetur impijs, qui gratiæ dei uolentes defuerint, ut excludatur a deo crudelitatis & iniustitiæ calumnia, ut excludatur a nobis desperatio, ut excludatur securitas, ut extimulemur ad conandum. Ob has causas ab omnibus fere statuitur liberum arbitrium, sed ineffiax absq; perpetua dei gratia, ne quid arrogemus nobis. Dicat aliquis, ad quid ualet liberum arbitrium, si nihil effiaat? Respondeo, ad quid ualet totus homo,

si sic in illo agit deus, quemadmodum figulus agit in lu to, & quemadmodum agere poterat in siliæ? Proinde si satis iam demonstratum est, hanc materiam esse ta= lem, ut non expediat ad pietatem altius eam scrutari q̃ oportet, præsertim apud idiotas, Si docuimus hanc opi= nionem pluribus & euidentioribus testimonijs scriptu rarum fulciri, quam alteram, Si constat scripturam sa= cram in plerisq; locis uel obscuram esse tropis, uel secũ etiam pugnare prima quidem specie, eaq; gratia, ueli= mus nolimus, aliubi recedendum a uerbis & literis, ac interpretatione moderandam esse sententiam, Deniq; si declaratum est quot incommoda, non dicam absur da consequantur, si semel funditus tollatur liberum arbi= trium, si palam est factum hac, quam dixi, sententia recepta nihil perire eorum quæ Lutherus pie quidem et Christiane disseruit, de summa charitate in deum, de abijcienda fiducia meritorum, operum, & uirium no= strarum, de tota fiducia transferenda in deum, & illi= us promissa: iam uelim illud expẽdat lector, num æquũ æstimet, ut damnata sententia tot ecclesiæ doctorum, quam tot iam seculorum ac gentium consensus appro= bauit, recipere paradoxa quædam, ob quæ nunc tumul= tuatur orbis Christianus. Ea si uera sunt, ingenue fa= teor ingenij mei tarditatẽ, qui non assequar: certe saens non reluctor ueritati, & ex animo faueo libertati uere Euangelicæ, ac detestor quicquid aduersatur Euange= lio. Nec hic ago personam iudicis, ut dixi, sed disputa= toris

toris & tamen uere poßum illud affirmare, me in diſputando eam ſeruaße religionem, quæ olim in cauſis capitalibus a iuratis iudiäbus exigebatur. Nec me liæt ſenem, *uel pudebit, uel pigebit a iuuene diſære, ſi quis cum Euangelica manſuetudine doæat euidentiora.* Hic *audiam ſat ſäo:* Diſcat Eraſmus *Chriſtum, & ualere iubeat humanam prudentiam: hæc nullus intelligit, niſi qui ſpiritum habet dei. Si nondum intelligo quid ſit Chriſtus, nimirum hactenus procul aberratum eſt a ſcopo. Quanquam illud lubens didiæro, quem ſpiritum habuerint tot doctores ac populi Chriſtiani, nam probabile eſt populum idem ſenſiße quod doæbant epiſcopi, annis iam mille treæntis, qui hoc non intellexerũt.* CONTVLI, *penes alios eſto iudiäum.*

De libero Arbitrio διατριβῆς ſiue collationis per Des. Eraſmum Roterodamum finis.

COLONIAE APVD HERON. ALOP.
MENSE SEPTEMB. ANNO
M. D, XXIIII.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-343167-p0098-6

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-343167-p0099-5

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-343167-p0100-3

Tc 64 P

ULB Halle 3
001 586 424

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-343167-p0101-8

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-343167-p0102-4

DE LI

BERO ARBITRIO

διατριβή, siue collatio, D.

ERAS. ROT.

Primum legito, deinde iudicato.

Coloniæ apud Heronem Alopecium, Anno.
M. D. XXIIII. *Mense Septembri.*

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-343167-p0103-9